SL PR

MOST

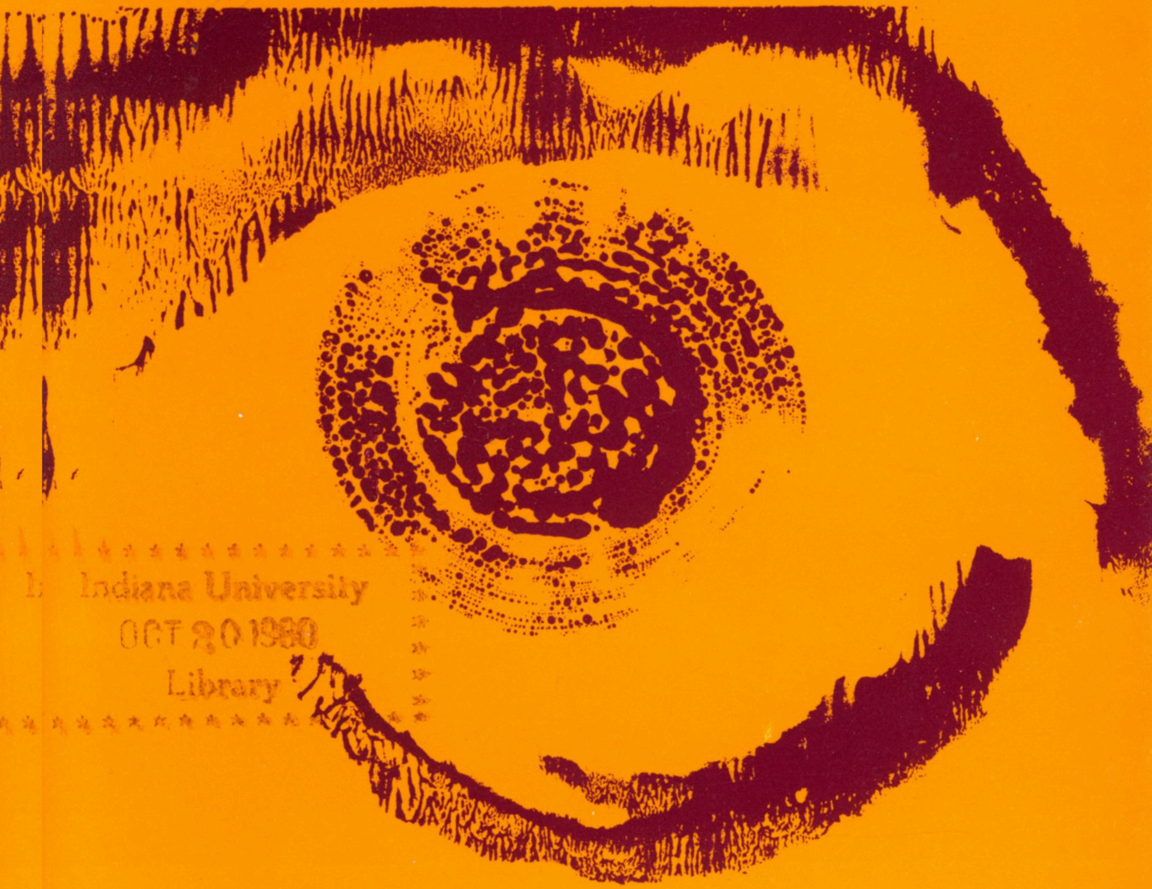

Indiana University
OCT 20 1980
Library

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE
ROČNÍK 27 VOLUME ČÍSLO 1—2 NUMBER

MOST 1980 ROČNÍK-VOLUME 27 ČÍSLO-NUMBER 1·2

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU • A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, USA • Published by the Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA

Predseda: Osv. pán Jeronym Kováľ, OSB, opát kláštora svätého Andreja Svoráda • President: Right Reverend Abbot Jerome Kovaľ, OSB, Saint Andrew's Abbey

Redaktor: Rev. Mikuláš Šprinc • Redakcia: Rev. Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, Wicliffe, Ohio, 44092, USA • Administrácia: Revue Most, The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, 44104, USA

Vychodí v dvojčíslach dva razy do roka • Predplatné: USA a Kanada $8.00. V ostatných krajinách $8.00 alebo protihodnota v tamojšej mene.

OBSAH

Dr. Imrich Kružliak, Hold básnikom 2 • **Karol Strmeň,** Z barokovej lyriky: Sonet, Pieseň, Sonet, Vo veľkom nešťastí, Venušina pieseň o ruži, Jeho umrlčia plachta, Zaľúbenec 8 • **Jozef E. Suchý,** Nebezpečný Solženicyn? 14 • **Jozef Vágovič,** Ryžové zrnko 21 • **Peter Klas,** Škriatok 24 • **Jozef Milučký,** Päť básní z rodinnej kroniky 32 • **Augustín Visco,** Vývin teórie prekladu na Slovensku 37 • **Ján Okáľ,** Zo zápisníka 48 • Vít Ušák, Josipovac — slovenská osada v Chorvátsku 50 • **Peter Huchel,** Východná rieka (prel. Marián Žiar) 57 • **Wolfdietrich Schnurre,** Väzenie, Žitomír 1944 (prel. Marián Žiar) 58 •

ZAZNAMENÁVAME

Za Ľudom Fullom (J. G. Cincík) 59 • Knižka, ktorú obísť nemožno (Ján Okáľ) 60 •

KNIHY

Charles Murin, Nitzsche, problème-généalogie d'une pensée (Dr. P. Magura) 63 • **Jozef Vavrovič,** Jean Palarik. Son ecuménisme et son panslavisme (Imrich Kružliak) 66 • **Ján Tibenský,** Dejiny vedy a techniky na Slovensku (J. G. Cincík) 69 • **Tibor Kovalík,** From Tale to Tale (Ján Okáľ) 71 • La scholastique, certitude et recherche (Dr. P. Magura) 73 • Úvahy nad Strmeňovým prekladom Eliotovej vraždy v katedrále (Ján Okáľ) 76 • **Ján Okáľ,** J. G. Cincík, pútnik dvoch svetov (Š. Smržík) 79 •

Obálka od majstra T. Kovalika • Úprava: Dobrá kniha •

© Slovenský ústav Cleveland 1980

• Printed in Canada by Friends of Good Books, Cambridge, Ontario, Canada 1980

HOLD BÁSNIKOM

Aj pre náš slovenský svet v zahraničí platí poznanie: kým básnik žije, národ žije... Lebo slová «v poézii národ žije», ktoré sme postavili za motto tohto večierka, majú znamenať viac ako uvitie venca z veršov jubilujúcich alebo zomrelých básnikov. Majú nám pripomenúť význam kultúry v živote národnej skupiny v každom cudzom prostredí; tej kultúry, ktorá je nám mostom duchovných vzťahov, ktorá má a vie oživovať naše národné povedomie a dvíhať našu osobnú, ľudskú i politickú úroveň v myslení i v našich kontaktoch.

Pred pár dňami som sa vrátil z kanadského Montrealu, kde si tamojší Slováci pripravili Dni slovenského povedomia s nádherným večierkom poézie Karola Strmeňa. Nielen výber Strmeňových básní, ale aj ich recitácie a hudobný sprievod dokumentovali kultúrnu výšku, ktorá by pristala aj veľkému národu. Bol to večierok, ktorý prehrial srdcia, podvihol mysle a duše naplnil povedomím hrdosti, že máme takéhoto básnika, ktorý dosiahol svetovú úroveň. A to nielen človeka teší, to je aj národnou satisfakciou.

Ak som vám z montrealského večierka poézie mohol niečo konkrétneho priniesť, tak tieto dve strofy zo Strmeňovej poézie:

Ja nadovšetko milujem ťa, zem,
zem slovenská, raj potokov a vŕšin,
nech príde, čo chce, všetko prijať chcem,
len nech sa teba ako bylka držím,
nech ako čisté plamene
mi blyskot tvojich jazier oči ťahá,
Zem slovenská, ja milujem ťa šialene,
ty zúbožená, chudobná a drahá...

Ak sme si povedali, že «v poézii národ žije», tak tieto verše Karola Strmeňa to potvrdzujú manifestačným vyznaním. Národ je spoločenstvo ľudí, ktorí majú nielen spoločnú reč, spoločné územie, spoločný osud, ale je to širšie spoločenstvo, do ktorého patríme aj my, hoci nežijeme na Slovensku, ale udržali sme si

slovenské vedomie, cítime spolupatričnosť k Slovensku a hlavne nosíme a živíme v sebe vôľu Slovákom byť a Slovákom zostať; hlavne v tom ľudskom, kultúrnom slova zmysle, v duchu tej jedinečnej a ničím neprevýšiteľnej tradície slobody, práva, ľudskosti a spravodlivosti, ktoré hodnoty sme si povýšili do dôstojnosti hymny. Ktože sa môže pýšiť vznešenejšou hymnickou piesňou ako Kuzmányho *Kto za pravdu horí?* Poézia, buď posvätené meno i právo tvoje! Toľko si dala nášmu národu... S Hollým učila si nás pozerať do slovenského dávnoveku a čerpať z neho silu života v časoch nám veru nie priaznivých. S Kollárom učila si nás poznávať veľkosť slovanského sveta a oduševňovať sa ním, aj keď to bola iba ilúzia.Ale v ťažkých osudoch národa aj ilúzie bývajú vzpruhou, aby národ prežil svoj osud. A koľko ráz v našom národnom vývine išlo práve o to veľké umenie prejsť po ostrí noža a prežiť. Chytiť sa aj sna, vločky vo vetre, len nepadnúť na kolená a nedať sa pridusiť súmrakom času.

Vieru nám dávala poézia po stáročia; vieru, ktorá dopĺňovala slovo z kazateľníc, ktorá dvíhala vyššie ako čítanie kalendára, ktorá vedela bubnovať na srdcia ako napr. Chalupkovo *Mor ho*! A rovnako aj iní básnici kriesili vieru v budúce časy, učili našich predkov naplniť život vierou v seba, lebo človek i národ len vtedy silní sú, keď majú silného ducha.

Ak si Kollár v *Národných spievankách* vedel za motto postaviť smutné verše slovenského reemigranta z Česka Jakuba Jakubeusa:

Plačte, slovenské hory, slovenské rieky, ó, plačte
nad mojím potomstvom, nešťastím, nad veľkou bolesťou mojou!
O to ja, ranená Matka Slovákov, prosím vás snažne!

tak to robil preto, že, ako to priznáva v svojich *Pamätiach,* ešte musel dumať «nad tým, ako by sa poddaní v Uhorsku mohli z otroctva vykúpiť a oslobodiť». Keď sa Kollár pred 160 rokmi zvítal v Bratislave s Palackým, premýšľali o slovenskej budúcnosti a túto chvíľu opísal Kollár potom slovami: «Prechádzali sme sa po takzvanom Sennom námestí. Tento dobrý priateľ dlho ma nemohol poznať a chápať, keď som sa mu vrhol do náručia a vravel: Priateľ, zle je nám, náš národ je nešťastný, ja iba teraz poznám jeho smutný stav a jeho veľké potreby. — Pri týchto

slovách slzili sme obaja, objímajúc sa ako deti a nemajúc nikoho iného za svedka okrem mesiačika, ktorý svietil nad našimi hlavami. Lež opäť sme sa vzchopili a radosť a úsmev vyjasňovali náš obličaj, keď sme pomysleli na veľkosť a budúcnosť nášho národa.» O 20 rokov neskoršie básnik novej slovenčiny Samo Chalupka mal za sebou už účasť na poľskom povstaní, tak oduševnený ideou slobody susedného slovanského národa, že aj život bol ochotný za ňu obetovať. A po účasti na revolúcii s Alexandrom Vrchovským už premýšľali o časopise pre pracujúci ľud, lebo v ňom videli «silu našu». Tak básnik zostával spätý s potrebami národa; nielen v reči, v poézii, v kultúre, aj v jeho spoločensko-sociálnej situácii.

A Chalupkovi vrstovníci ducha, lebo vekove boli od neho hodne mladší, Janko Kráľ a Ján Botto už veršom zvonili do revolučného pochodu; nielen Hurbanovým gardám, ktoré sa v tých rokoch začali stavať na nohy, ale celým ďalším našim dejinám. Ak Janko Kráľ zverbovanému Janíkovi kladie do úst otázku: «Či to má vždy tak byť, ako dosiaľ bolo!», dáva za ňu výkričník, lebo národ, ktorý volá po slobode, musí sa zbaviť malosti ducha. A povedomie vlastnej sily museli si dávať sami, lebo okrem modlitby a piesne nemali spojenca v nikom a v ničom. Preto Ján Botto tak burácal veršom:

Piesne treba, búry treba!
Čo zatrasie štyri strany,
čo razom strie, razom zmele
modly, tróny spráchnivelé.

A keď sledujeme ďalší vývin slovenskej lyriky, koľko národnej viery, lásky k ľudu, oduševnenia a hrdosti je v nej! Tu literatúra skutočne suplovala politiku... Ona viedla národ a bola mu zdrojom prepotrebnej sily ducha. Keď sa Jonáš Záborský pokúsil nasledovať vzory antických básnikov, Ján Kalinčiak mu s plnou vážnosťou pripomenul: «naša celá povaha je druhá ako u iných národov; my nie sme ani Gréci, ani Rimania, ani Germáni, a tak nie je ani ich poézia naša», a poznamenal, že poézia má byť «výzorom individuálnosti básnikovej s farbitosťou národov». Také bolo nielen Kalinčiakovo poznanie, taká bola aj potreba národa.

Jednu mimoriadnu vec musíme si pripomenúť z tohto obdobia

s ešte mimoriadnejšou dôležitosťou. V rozpätí 14 rokov zložili vtedy slovenskí básnici Samo Tomášik, Janko Matúška a Karol Kuzmány tri hymnické piesne (Hej Slováci, Nad Tatrou sa blýska a Kto za pravdu horí), ktoré Slováci spievajú až dosiaľ. Koľko duchovného dynamizmu muselo byť v období rokov 1834-1848 na Slovensku, keď sa tu mohli zrodiť básnické plody toľkého dejinného významu! Potom už ani Hviezdoslav, ani Vajanský, ani Rázus, ani Krasko, ani Beniak a ani Žarnov nemuseli tvoriť hymnické verše.

Slovákov viedla do revolúcie rokov 1848-49 poézia. Ňou boli najlepšie vyzbrojení. Ale o víťazstve na bojisku nevládali rozhodnúť verše básnikov, tu bolo treba vojenskej sily. A tú slovenskí vodcovia ešte nemohli zorganizovať. No aj po prehratej revolúcii svitli malé nádeje zásluhou priaznivejšej politiky viedenského dvora. Vtedy aj odpadlá slovenská šľachta začala sa vracať k svojmu rodu a jej predstavitelia Justhovci, Révayovci, Szent-Iványiovci a iní mali byť zárukou slovensko-maďarského zmierenia, ktoré malo pochovať ozbrojený konflikt štúrovsko-kossuthovský. Po významnom turčiansko-martinskom Memorandovom zhromaždení nazdali sa už mnohí, že svitajú nové časy. Veď ani politik, ani básnik, ani ľud slovenský nechceli iné iba svoje spravovať a v zhode so susedmi žiť. Zaveršoval si vtedy aj optimisticky naladený Palárik (alebo Viktorin, lebo nevedno presne, komu patria tieto verše:)

Čo z Viedne chcete? Snáď nové putá?
Ľubovoľnosťou stiaď je vlasť krutá —
stiaď letí na nás pohroma.
U nepriateľa nač hľadať lásku?
Naša budúcnosť v Uhorska zväzku:
zostaňme pri svojom doma!

Ale politika má nevyspytateľné cesty; koľko ráz akoby sa trucovito obracala proti logike rozumu. Aj vtedy, keď dejiny sú jej výstrahou. A tak, po nadšení básnikov, po rozjasaní sa celého Slovenska, po vedomej snahe v rovnoprávnosti s Maďarmi účastniť sa spoločne a konštruktívne na budovaní Uhorska, ktoré sa aj pre Slovákov malo stať «vlasťou a svetom», prišiel pravý opak očakávania. Nádeje sa premenili v sklamanie. Zásluhy Slovenska z čias obrany proti spoločnému tureckému okupantovi

sa zhodili zo stola, a Slovensko bolo zatlačené do pozície neexistujúceho národa. Tam ho chcela mať politická moc. Vnútila mu úporný boj o existenciu ducha, ktorý, podľa slovenskej povahy, naberal raz charakter sprisahanecký, raz romantický, raz dobrosrdečný, raz zúfalo-odbojný. A aj na tejto ceste poézia verne sprevádzala slovenské osudy. A treba priznať, že pod útlakom feudálnej vlády mala viac slobody ako dnes pod vládou proletárskeho socializmu.

Časy z druhej polovice 19. st. patria k najbolestnejším v našich dejinách. Hoci sa na uhorskom sneme hlásala zásada: «každá národnosť... má právo žiadať, aby jej vláda podala prostriedky vzdelávať a vychovávať deti», za dva roky (1874-1875) boli zrušené nielen posledné slovenské stredné školy (tri gymnázia v Revúcej, Martine a Kláštore pod Znievom), ale aj Matica slovenská. Pod tlakom i zvodom zakolísali a odcudzili sa mnohí. Zakolísal i sám Hviezdoslav. A keď «zrak drahej matere» ho udržal pri reči i národe, r. 1867 sa vedel už takto vyznať: «Pri tej vedomosti, čo svojmu veriť, v svojom nádeje skladať, svoje objímať učí — pri tých hlasoch, pri tých spevoch, čo národ a srdce vedú, zostalo a stojí vo mne rozhodnutie: nikomu, len svojmu národu!» A vládnucej triede privolával slovami Victora Huga: «krádež na národe sa nikdy nepremlčí». Osud slovenského básnika vyznal v prvom zväzku Letorostov r. 1885 vo veršoch:

A básnik, myslím, tiež je rodu členom;
alebo znížite ho na veteš?—
kým trpí rod, on trpieť musí tiež!

S týmto osudom kráčal až do obratu dejín, do jesene r. 1918. Ale aj potom, v slobodnom čase, po výbuchu prvej radosti, básnik sa postavil vedľa politika a novinára, a bránil práva rodu, alebo žiadal jeho *štátopolitickú* rovnoprávnosť. Rozspieval sa naplno, do nadšenia i svetabôľu a pochýb. Ľudmila Podjavorinská to vyjadrila vo veršoch:

A spievala som! Nadšenie —
sloboda — právo... A jak s citom!
Srdcom i dušou celá pritom.
Čítal to niekto...? Snáď i nie.

Aj keď pominuli časy, o ktorých Krasko vyslovil pravdu vo verši: «Ó, smutno znela pieseň matky — otrokyne!», sotva si

národ rozložil stôl, aby slávil duchovné hody, už sa zrážali nové mračná nad Európou i nad svetom. Doznela Rázusova «Hoj, zem drahá» a po 20 rokoch od jej vzniku Slovensko si obliekalo nový šat. V jeho duši sa rodil nový vlastný svet, aby si sám riadil vlastné národné osudy, ale pálili ho pritom ešte rany, keď sa mu do tela zahryzli susedia. Tu u Lukáča a Žarnova a Beniaka až zem stŕpla, keď rozbolená duša básnikova vyriekla slovo pomsty. To akoby dohárali krásne svety nádeje, lebo aj keď relatívny pokoj ovial domovinu, svet sa dostal do dejinných kŕčov, kde sa ľudskosť prepadala pod zem. Začalo platiť Beniakovo proroctvo: «politici môžu byť odstavení, básnici nie». Do varu sa dostalo aj Slovensko.

A na chválu básnikov, okrem nevážnych veršov ojedinelcov, poézia zostala strážcom starých ideálov. Až po «víťazstve robotníckej triedy», ktoré zvrátilo pojmy a priviedlo svet do babylonského zmätku, niektorí obliekli «plebejskú košeľu» a vyznávali «ozbrojenú lásku». No, táto poézia už aj doteraz skončila v literárnom koši. Básnik sa musel vrátiť k pravde, ľudskosti a spravodlivosti poézie, musel pochváliť jej pravé meno a musel vysloviť morálno-umelecký zákon: «Ale ty, báseň, neodpúšťaj. Buď spravodlivosť tvoja.»

Od zjavenia Rúfusa slovenská poézia dostáva nový obraz. V nej opäť «tečú slzy na zločiny», tak ako r. 1945 v Strmeňovom Testamente. Hodnoty sa vracajú aj po násilnom rozlúčení; alebo človek sa vracia k nim, lebo bez nich umenie nie je umením a život nie je životom. Verše už nie sú «rozprávky dávne z čistých snov», sú to už imperatívy, keď poézia musí «dôstojne vypĺňať priestranstvá v človeku» a musí z vlastnej sily posúdiť dobu, keď «sa človek obnažil až po zviera na dne krvi». Jej cieľ zostáva v tom silanovskom «úsmeve a plesaní nad víťazstvom ducha». Akoby si uvedomovala s Bloyovým poznaním, čo vyslovil v *Chudobnej žene,* že «nevchádza sa do raja ani zajtra ani pozajtra ani o desať rokov, vstupuje sa tam dnes, dnes, keď sme chudobní a križovaní». A aby nasledovala Zvonického výzvu: «Nezahadzuj lýru, bo slz je dosť a spevu pramálo».

Ak zišli ste sa, milovníci slova —
(čo básnik tvorí na potechu duší) —
viazaní láskou stavať poézii chrámy,

tak vítam vás, jak sa v slušnom dome sluší.
Mĺčky preto, s posvätnosťou ako v chráme,
prv než poézii úctu vzdáme —
tíško, tíško v hĺbke na kolená,
v nej je pravda v lásku premenená.

Marián Žiar

Karol Strmeň

Z BAROKOVEJ LYRIKY

SONET

(O tempo acaba o ano, o mês e hora)

Z čias

chvíle, dni a roky stiera čas,
čas drví mužnosť, moc a umenie,
čas zastrie slávu, zhabe imanie,
čas plače, že je času na pospas,

čas vysnorí a zotrie každý kráž
nevďaku, ktorým duša kamenie,
len jedno nie: to moje sklamanie,
že odmieta ma, pani, pohľad váš.

Čas lieči, potom utrpenie zväčší,
čas oslní, a v zápät sotí do tmy,
čas v búrke samu búrku odveje,

ale čas nikdy, nikdy neobmäkčí
diamant vášho srdca, v ktorom kotví
žalosť a radosť mojej nádeje.

Luís de Camoens
(1524-1580)

PIESEŇ

(Ecco mormorar ľonde)

Už bublú vody čisté
a trepoce sa lístie
a ratolesti šuštia vo vetríku
a kŕdle vtáčat v korune a kríku
hvízdajú zvodné piesne
a východ slnka nežnie.
Už obeleli zore
a zrkadlí ich more
a nebo jasnie, sinie,
a krehký mráz sa perlí na lúčine
a vrchy zlatom horia.

Ó, čarokrásna Zora,
zvestuješ svojho posla, vetrík bystrý,
a v srdci žúžoľ iskrí.

Torquato Tasso
(1544-1595)

SONET

(Ľ Amour l'a de l'Olympe ici-bas fait descendre)

Láska ho pritiahla z nebeskej výšavy,
láska mu na plecia vložila našu vinu,
láska mu zo srdca púšťa tok krvavý,
láska mu zdvihla tvár, keď prskli hnev a slinu,

láska mu korunu vždúrila do hlavy,
láska ho primäla zniesť bolesť Máriinu,
láska zniesť klince, žlč, ohavnosť popravy,
láska ho mŕtveho porúča cintorínu.

A lásku nezdrvia, láska vždy prerazí.
Hľa, peklo poráža, nad smrťou víťazí
a z Plutónovej tmy odchádza s Euridykou.

Za teba skonáva tvoj zaľúbený kráľ.
Kto si viac vytrpel od toľkých ukrutníkov,
kto, duša, vrúcnejšie a viac ťa miloval?

Jean de la Ceppède
(1550-1621)

PO VEĽKOM NEŠŤASTÍ

(Habiendo padecido un gran dismayo)

Ako ti, Pane, priniesť obetu
lásky, čo svojim preludom sa klania?
A nesiem ti ju, slziac bez prestania,
a vrúcne prosím: Zmeň ju na svätú!

Už ani v snách, kde strasti nehnetú
a tvoje oči súcitne nás chránia,
nevídam odblesk svetla, farby zdania,
lež smrť, jej signál, hroznú paletu.

Smrť, smrť vidí môj pohľad umocnený,
a v ústrojenstve duše temnota!
Spusť, Pane, lejak svetla na jej pýchu,

a okreje, v čnosti sa rozplamení.
Pomysli, že už v kvete života
prežívam úzkosť posledného dychu!

Bartolomé Leonardo de Argensola
(1561-1631)

VENUŠINA PIESEŇ O RUŽI

(Úryvok z poémy Adónis)

Ruža, dar nebies, úsmev lásky, kvieťa,
na ktorom moja krv sa červená,
úchvatný úžas prírody, div sveta,
zeme a slnka dcéra vznešená,

česť rodu svojho a voňačka svätá,
slasť pastierov a víl, ich odmena,
v bezpočte kvetov, ktoré po cti túžia,
len tebe patrí palma, Pani ruža.

Na rodnom brehu skvieš sa v lúčoch slávy
jak na prestole kňažná bohatá,
zdvorilé vánky, sprievod zaliečavý,
obletujú ťa ako vtáčatá
a stráže v zbroji, hrdé, bez obavy
nastavenými hrotmi chránia ťa,
a ty len tróniš v majestátnom šťastí
s korunou zlatou, v šarlátovom plášti.

Nechže sa slnko menej chvastať ráči,
že menšie hviezdy zastrie na svite —
fialky blednú, belasie zob vtáčí,
keď žiaria tvoje vnady odkryté.
Ty jediná si pôvab nad med sladší
tu na zemi — a slnko v blankyte.
Oslňujete sféru kolo seba:
si slnkom zeme, ono ružou neba.

Ty jemu ver, ono nech tebe verí
a nech to vaše šťastie stále je.
Ono nech zoru, keď sa na deň šerí,
fáborom svojich farieb odeje,
ty na zvlnené lístky, na kučery,
vystri nach jeho zlatej livreje
a zvýrazňujúc sen, čo v srdci skŕsa,
polož mi malé slnko medzi prsia.

Giambattista Marino
(1569-1625)

JEHO UMRLČIA PLACHTA
(His Winding-sheet)

Poď, povojka, ty hustá spleť,
trumf mojich viet,
nádhera, sláva, ostrý švih
slov najkrajších!
V tebe je všetko, čo som chcel,
ty si môj cieľ.
Ty zastrieš bielou príclonou
česť výkonov.
Poď, buď mi lôžkom, nevestou
i prelesťou,
nechže nás v cudnom objatí
hrob uchváti!
Poď, smelo si ma poobjím,
už nehorím.
Kde z dravej vášne veje ľad
a z tela chlad,
tam cit, už mŕtvy v pamäti,
nič nevznieti.
Tu spadávajú okovy
z rúk väzňovi,
tu nezaslzia nad krivdou
zástupy vdov,
tu kauza zradne prehratá
sa neráta
a po súdoch sa pravota
viac nemotá,
tu výnos Hviezdnej komory
nič nezborí.
Tu biedni prosiť nemusia,
tu niet už zla,
len múdrosť, rovnosť, súhra váh:
popol a prach.
Tu strach už berla tyrana
nenaháňa.
Tu máme ukolísaní
spať v ústraní,

spať, začas hlivieť, vyčkávať
jak v skrini šat,
čo neskôr krajčír obráti
nezodratý,
jak závet, ktorý v truhlici
čas nezničí,
pretože návrat stihne nás,
až svitne raz
nad úbohý náš popolček
Platónov vek.

Robert Herrick
(1593-1631)

ZAĽÚBENEC

(L'Enamouré)

Bác! Hrom mi udrel do duše!
Vznášam sa, robím klenky bunky
a líca svojej pekňuše
výš staviam ako rezne šunky.
Len čo mi vložil okovy
Amoret, strelček ružový,
už bolo po mne: bôža podlô
tetivu prstom napälo,
do chrabrých prś mi osteň vbodlo
a pot mi vyšiel na čelo.

Zašatil sa môj ostrovtip,
nechodí po plášť k handrárovi.
Vyostruje ho ako šíp
brús v očiach mojej milej sovy.
Má rez, má hrot, má švih, má sek,
Aleže je to kordíček!
Kto smúti, z líc mu strhne masku,
na franforce ju rozdrobí
a chváli sa, že na prechádzku
vodieva panské spôsoby.

U frizéra som od rána,
hrivu mám bujnú, na špic fúzy.
Keď grgnem, salón vyváňa
ambrou a slasťou perzských ruží.
Nepošňupkávam dohánik
a prestal som piť ako čík:
na deň mi stačí bočka vínka,
aj to preto, každý vie,
že tebe, bledá konvalinka,
nemôžem nepiť na zdravie.

Antoine-Girard de Saint-Amant
(1594-1661)

Jozef E. Suchý

NEBEZPEČNÝ SOLŽENICYN?

Politika často cigáni, umenie neluhá, tvrdil prednedávnom v slnečnej Kalifornii Eugen Ionesco. Stojac na rozhraní skutočnosti a neskutočnosti, umenie spája náš svet so životom poza našu ničotu. Konfrontuje ľudské hľadanie s jeho posledným cieľom lepšie než filozofia, stratená vo svojej učenosti. Hľadaním nachádzame odpovede. Umenie a kultúra nás zjednocujú v spoločnej úzkosti a sú naším jedine možným existenciálnym a metafyzickým bratstvom.

V čase početných a často neopodstatnených útokov na Alexandra Solženicyna toto prichodí na myseľ. Zlostná streľba po jeho harvardskej reči vyústila v detonácie najťažšieho kalibru. K ostrostrelcom sa už pripojili aj príslušníci «Tretej» ruskej emigrácie (Eim Etkind, Valerij Čelidze, Andrej Siňavskij, napríklad). Každý svojím spôsobom zameral svoj polemický zápal na to, aby diskreditovali v očiach Západu toho, ktorého obrovská väčšina ľudí považuje nielen za veľkého spisovateľa, ale aj za svedomie Ruska.

Málokoho biľagovali v dejinách literatúry toľkými nálepkami ako Solženicyna. Je to vodca — tvrdia — «novej ruskej pravice», antidemokrat, nepriateľ Západu, izolacionista, nepriateľ hnutia pre ľudské práva, nepriateľ slobody prejavu a tlače, nacionalista idealizujúci staré Rusko, nenávistník Februára (nie Októbra), ohovárač, haniteľ Ameriky, kazateľ ruského pravoslávneho mesianizmu, konzervatívny slavjanofil, ajatolláh ruskej pravovernosti, stredoveký svätý človek, strážca relikvií. Vždy bol primitívnym nacionalistom-reakcionárom, nevyvráti, že existuje ruský imperializmus.

Slovom, pozor občania na Solženicyna! Je nebezpečný.

Nie je mojím cieľom podrobiť rozboru jeho posledné diela, žiaľ, tak málo sprostredkované slovenskej čitateľskej verejnosti. Skôr sa pokúsim zistiť, skade vejú vetry tohto blčiaceho hnevu.

Podnetom pre tento článok poslúžila Složenicynova esej «Misconceptions about Russia are a Threat to America», uverejnená dosť prekvapujúco vo vplyvnom a exkluzívnom newyorskom štvrťročníku «Foreign Affairs», (jar 1980, str. 797-834). Je to akoby súhrn jeho názorov, vyjadrených predtým pri iných príležitostiach a zaiste znovu vyvolá ostrú polemiku.

Jadrom otvorene vyjadrenej myšlienky eseje je skúsenosť, prežitá mimoriadnou silou, že Západ je v štádiu hroziacej *duchovnej krízy,* snáď aj v smrteľnom nebezpečenstve. Musí to vidieť každý človek, ktorý nie je beznádejne zaslepený svojimi ilúziami. Ako k dnešnému stavu vecí došlo? Jednotlivé štádiá posledných 60 rokov možno, ba aj treba vystopovať.

Dva omyly sú podľa Solženicyna bežné.

Neschopnosť pochopiť radikálnu nenávisť komunizmu k ľudstvu ako celku, že je nepolepšiteľný a že neexistujú jeho «lepšie» varianty; že nie je schopný stať sa «miernejším» a že ako ideológia nemôže prežiť samu seba bez násilia a teroru. Spolužitie s komunizmom na tej istej planéte nie je možné.

Druhý, rovnako častý omyl je predpokladať nerozlučnú súvislosť medzi všeobecnou chorobou komunizmu a zemou, kde sa prvýkrát zmocnil vlády — Ruskom.

O prvom omyle Solženicyn hovoril a písal často. Vyvolal pozoruhodný stupeň skepticizmu tlače, najmä v USA. Po jeho Harvardskej reči v júni 1978 vznikli búrlivé spory, pro aj proti. Zaujímavá bola reakcia «obyčajných» ľudí. Solženicyn od nich

dostal niekoľko tisíc listov, z ktorých 90% vyjadrovali súhlas, 1% boli hrubo odmietavé, až urážlivé. Zdá sa, že vývoj posledných čias začína mu dávať za pravdu.

V súvislosti s druhým omylom, autor Súostrovia Gulag ostro sa vyjadruje proti zbrklému a nepresnému používaniu, či miešaniu pojmov «Rusko, Rusi» a «ZSSR, Sovieti». Aby dokázal, čo myslí, na ochutnanie uvádza takéto novinové záhlavia: «Ruské tanky obsadili Prahu»; «Útok ruského imperializmu»; «Nedôverujte Rusom». A pre zmenu: «Sovietske kozmické výdobytky»; «Triumf sovietského baletu». (Človeka nevdojak napadajú podobné variacie na tú istú tému ako napr.: «Český komunista s ľudskou tvárou A. Dubček» oproti «Slovenský buržoázny nacionalista a stalinista G. Husák» a pod.).

Rusko je podľa Solženicyna v takom vzťahu k Sovietskemu zväzu, v akom je človek k chorobe, ktorá ho napadla. Netreba preto pliesť človeka s jeho chorobou. Ani sa odvolávať na neho menom tejto choroby a preklínať ho. V dnešnom slova zmysle «Rusko» môže slúžiť len na označenie jedného porobeného národa, podobného iným, ktorému sa rovnako popiera možnosť jednania a právo prejaviť svoje národné povedomie, náboženstvo a kultúru.

Americký čitateľ dostáva zväčša falošné informácie o ruskom národe, jeho dejinách, o súčasnom ZSSR z týchto prameňov: 1) americkí vedci (historici, slavisti), 2) americkí diplomati, 3) americkí korešpondenti v Moskve a 4) súčasní emigranti zo ZSSR.

Je zaujímavé, že napriek zvedavosti a snahe po informovanosti, donedávna sa akosi nič nevedelo o Gulagoch, Severnom mori, Kolyme, o neľudskej krutosti ich cieľov, trvaní a počte obetí. Naopak, mnohí americkí vedci sa dodnes odvolávajú na «ideály revolúcie», ktoré sa od samého začiatku prejavili vraždou miliónov nevinných ľudí. V mene týchto «ideálov».

Nepozerajú sa na komunizmus ako na nový historický úkaz, ale ako keby sa odvodzoval z pôvodnej ruskej národnej povahy, vzniklej vo vzdialených storočiach. Podľa Solženicyna toto je rasistický pohľad. Udalosti XX. storočia sa vysvetľujú historickými analógiami (sic!). Z celých ruských dejín, s unavujúcou neznalosťou opakujú sa mená len Ivana Hrozného a Petra

Veľkého. Zjav komunizmu pripisujú «starobylej otrockej ruskej mentalite».

Slovom, zlo pochádza (po tejto šikovnej manipulácii) z tradície starého Ruska a teda — ani neexistuje a ani Západu nehrozí žiadne nebezpečie za súčasného stavu vecí. Kvitnú ružové sady détentu. Západní komunisti sú zbavovaní inkriminácií a podozrení. (Treba sa dokonca tešiť, lebo «spravia lepšiu robotu» a «uskutočnia skutočne dobrý komunizmus».) Ťarcha spadne aj zo svedomia tých liberálov a radikálov, ktorí sa v minulosti prepožičali s takou bezvýhradnosťou tomuto krvavému režimu. P. Richard Pipes («Russia Under the Old Regime», N.Y., Ch. Scribner's Sons, 1974) dochádza dokonca k uzáveru, že ruský národ je vo svojej podstate neľudský, vo svojich 1000 ročných dejinách bol nanič a čo sa akejkoľvek budúcnosti týka, je to beznádejný prípad. Či preto nemal pravdu taký Čaadajev, keď pred jeden a pol storočím vykričal, že Rusko netvorí «nevyhnutnú časť sveta» a jestvuje len preto, «aby občas dávalo akési veľké poučenie svetu?»

Nikde ani slovo o 1000 ročných dejinách východného kresťanstva. Len úžas a pohŕdanie. Rusko je kategoricky odsudzované za všetko, za každý rys, ktorý ho odlišuje od Západu.

Niektorí vedci dokazujú, že komunizmus bolo možné uskutočniť len v zemiach s «mravne defektnými» dejinami. Tento argument slúži na to, aby sa zahladili stigmy samého komunizmu a aby vinu bolo možné jednoznačne zvaliť na ruské národné povahové rysy, kvôli ktorým sa pravý komunizmus ani nemohol správne realizovať. Deformovali ho teda len sami Rusi, vo vlastnej réžii a predvedení.

Korunou tejto snahy bol problém «stalinizmu», ktorý sa vynašiel roku 1956 intelektuálmi európskej ľavice ako spôsob na záchranu «ideálov» komunizmu. Tento problém sa rozmazával a rozmazáva dodnes.

«Men of action» z Rooseveltovej školy à la p. Averell Harriman dosiaľ presvedčujú verejnosť, že vodcovia Kremľu sú úprimne mierumilovní. P. George Kennan, slávny autor kníh a esejí, je najvytrvanlivejším architektom mýtu o tzv. «umiernených» v Politbyre. Napriek faktu, že takí tam nie sú, Afganistan sa ešte aj dnes považuje za otázku «obranných impulzov» sovietskeho

vedenia. Prívrženci či obete«Kissingerovho syndrômu» uskutočňujú politiku «appeasementu» — kapitulácie.

Západ nikdy nepochopí ZSSR ani plne nezachytí hroziace nebezpečie, ak sa bude spoliehať na informácie diplomatov ako títo.

Leitmotívom najčerstvejšej produkcie článkov značnej časti amerických publicistov nie je len ich množstvo, ale najmä predstieraná objektivita ich uzáverov. Zasvätene vedia, že znovuzrodenie ruského národného povedomia je hrozbou Západu. Rastúca sila tohto národného a náboženského uvedomenia a klesajúca cynická moc komunistických vodcov vraj je založená na jednom a tom istom sne — spojiť sa do akéhosi druhu «novej pravice». Tomuto zámernému a priehľadnému cieľu výdatne sekunduje úmyselné zahmlievanie rozdielu medzi pravoslávnym kresťanstvom a antisemitizmom. Bez akýchkoľvek rozpakov a zábran. Nešťastnému, na smrť chorému a uštvanému ruskému ľudu sa pripisuje fanatický mesianizmus a bojovný nacionalizmus. Napriek skutočnosti, že náboženstvo je v ZSSR systematicky a nemilosrdne, s nevídanou krutosťou, prenasledované dodnes s plnou silou a účinnosťou trestného zákona.

Nechcú vidieť ani pochopiť, že ruské národné a náboženské obrodenie by znamenalo pád sovietizmu a tým aj celosvetového komunizmu, a nie hrozbu svetu. Preto pre tých, ktorí Rusko ušľachtilo milujú, zmierenie s komunizmom nie je a ani nikdy nebude možné. Je to tak jednoduché a tak priehľadné.

K novým poznatkom o ZSSR značne prispela posledná vlna emigrantov. Je to vytrvalá, výrečná a opakujúca sa (ako to zavše u všetkých emigrantov býva) vrstva prispievateľov svetovej tlače. Profesori, literáti a odborníci o Rusku. (Podobnosť odborníkov o ČSSR je púhou náhodou.) Kedysi slúžili v inštitúciách ZSSR, ba aj v sovietskej tlači, bez akejkoľvek opozície. Potom emigrovali, mnohí s izraelskými vízami, bez toho aby skutočne do Izraelu boli šli (sami Židia ich nazvali «odpadom, odpadlíkmi»). Cez noc sa na Západe vyhlásili za odborníkov pre Rusko, pre jeho dejiny a pre život dnešného ruského národa, ktorý neveľmi mohli sledovať zo svojich privilegovaných postavení v Moskve. Predstavujú vývoj v Rusku falošne. Posmeľujú verejnú mienku, aby so strachom a nenávisťou reagovala na obnovu ruského národného povedomia. Preto sa robili a robia všemožné

pokusy spojiť otázku tejto obnovy s vládou podporovaným a kalkulovaným posmeľovaním antisemitizmu.

Čo z uvedeného vyplýva?

Úmysel sovietskeho režimu, keď dochádza ku vážnym konfliktom či vojnám, stáva sa jasným. Keďže komunistická ideológia úplne stráca svoju hnaciu silu a už nikoho neinšpiruje, nezostáva nič inšieho, ako znovu oživiť ruské národné cítenie a zneužiť ho pre nové výboje a brutálne imperialistické ciele. Ono má dodať novú energiu a z neho sa má čerpať sila a odvaha.

Brilantným spôsobom osedlali ruský nacionalizmus vo veľkej «vlasteneckej vojne» rokov 1941-1945. Všetkých tých, ktorí v danej situácii hľadali tretiu cestu (zbaviť sa komunizmu), považovali za zradcov aj veci Západu. Takto boli obetované milióny ľudí. Slobodná a pyšná svetová tlač za 30 rokov neotvorila na ich obranu ani len svoje ústa. Jedno jediné čestné pero sa neprezentovalo! Podobne, bez akejkoľvek potreby, obetovala sa celá východná Európa Stalinovi.

Prečo sa to stalo? Išlo o snahu vykúpiť si u komunistov, za cenu «zopár miliónov bláznivých ľudí», aspoň načas mier.

Snaha oddialiť konfrontáciu s komunizmom je egoistickým a ponižujúcim omylom, ktorý sa od čias II. svetovej vojny neustále opakuje. Bez ohľadu na ilúzie détentu, podľa Solženicyna nemožno dosiahnuť s komunizmom trvalého mieru, ani zmierenie s jeho doktrínou. Nemožno ani vážne rokovať s falošnými reprezentantmi režimov ako šľachetnými predstaviteľmi východoeurópskych štátov. Je to v priamom protiklade s americkými záujmami a budúcim spojenectvom so zotročenými národami. Jedinou spásou sveta je skoncovanie s týmto učením, lebo inak sú vo výhľade len zrúcaniny.

V 50-tich rokoch jeden vysokopostavený americký predstaviteľ vyhlásil: «Nepotrebujeme žiadne Rusko, či už budúce, alebo minulé». Je to nepremyslená, samovražedná a márnomyseľná odpoveď. Svet dospel k dobe, kedy bez znovuzrodenia zdravého a národne mysliaceho Ruska môže dôjsť len ku katastrófe. Bolo by omylom bojovať proti «Rusom» namiesto proti komunizmu a Sovietom, sklamať nádeje slobodumilovných Rusov, nepodať im pomocnú ruku.

Autor *Prvého kruhu* a *Oddelenia rakoviny* vie, že sila charakteru pochádza z utpenia a protivenstiev. Priamy útlak,

zotročenie, zákonite vyvoláva zrod opačného procesu — duchovný vzrast. Niet inej spásy pre ľudstvo ako dobrovoľne sa rozhodnúť pre všeobecné *sebaobmedzenie* jednotlivcov a národov. Voliť cestu náboženskej a národnej obnovy.

Solženicyn je preto nebezpečný pre isté kruhy.

Západ nechce veriť, že nastal čas pre obete. Nie je pripravený na žertvy. Hmotne zameraní ľudia nie sú schopní pochopiť, že za takýchto okolností ani ich deti nebudú nič mať z otcovských ziskov. Preto tak úporne hľadajú cestu ako vyviaznuť, za cenu najmenších obetí a strát, z tohto železného objatia. Za tým všetkým sa skrýva «boh blahobytu», ktorý sa teraz vyhlasuje za cieľ života. Doba jemných a slabošských manier končí. Západ čelí väčšiemu nebezpečiu než roku 1939.

Podstata Solženicynovho posolstva spočíva v nasledovnom: omyly a chybné chápanie Ruska mohli byť v minulosti akademickými otázkami. Nadišiel ale teraz čas spojenectva s priateľmi. Vari jedinými. Toľko sa odstúpilo, vzdalo a predalo, že dnes aj plne zjednotený Západ nezvíťazí, ak sa nespojí s porobenými národmi komunistického sveta.

*

Je Solženicyn spisovateľ, publicista? Zaiste! Historik? Snáď. Určite nie politik, vyhlásil o ňom Vladimír Bukovský. Omyly jeho kritikov pochádzajú z presvedčenia, že je politikom a na literárno-publicistické vyjadrenia pokúšajú sa odpovedať (napríklad Valerij Čalidze) ako na politické deklarácie.

Tí, ktorých charakterizuje nenávisť, strach a antagonizmus voči akémukoľvek náboženstvu, ktoré by v budúcnosti mohlo zohrať kladnú úlohu pri obnove sveta a Ruska, radi by sa zmierili s komunizmom ako s «menším zlom». Radi síce formálne pripúšťajú blahodarný vplyv Cirkvi na duchovný život národa napríklad takého Poľska. Poukazujú na Izrael, kde náboženské cítenie hrá významnú úlohu v cítení občanov a funkcií štátu. Len na Rusko sa to akosi nesmie vzťahovať. Aký krik by sa zdvihol, keby sa napriek všetkým očakávaniam hlasnejšie ozval povedzme slovenský katolicizmus, to si možno ľahko predstaviť.

Jacques Maritain, ktorého by niektorí modernisti tak blahovoľne chceli vyradiť z dejín filozofie, už skoro pred polstoročím predpovedal, že nech pôsobenie výchovy a propa-

gandy komunistického ateizmu je sebasilnejšie, príde deň, kedy sa základné problémy znovu postavia.

Treba sa domnievať, že sa tento deň už blíži? Možno dúfať, že «vráti sa snáď po frakoch a vojenských vyznamenaniach, po starých pedagogických pravidlách a vianočných stromčekoch, po rodinnom krbe a životných radovánkach» do Ruska naspäť aj Boh? (Kresťanský humanizmus.)

Nemyslím, že nastal už tento deň. Hoci Boh je dosť pokorný, aby sa podujal aj na túto cestu...

Ak sa základné problémy raz znovu položia, nebude sa im môcť komunizmus vyhnúť, ak má a chce zachovať pri živote svoje zriadenie a dosiahnuté sociálne výsledky, inak, len že sa zriekne svojho pôvodného duchovného omylu. Vyskytli sa v dejinách takéto prípady.

Lenin raz povedal o sexuálnej otázke Kláre Zetkinovej: «Rozklad v sexuálnom živote je čosi meštiackeho, je to úpadkový jav». Snáď príde deň, keď niektorý Leninov nasledovník vyhlási, a to ešte väčším právom, tvrdí Maritain, že ateizmus je produktom meštiackeho úpadku. Potom ale Rusko prekoná novú revolúciu, nie ústupom do starého sveta, ale postupnou obnovou mravov a civilizovaných štruktúr.

Uprostred drámy našich čias Alexander Solženicyn sa opováži veriť, že sa to stane pomocou náboženskej obnovy. Preto tak dymia sopky nesúhlasu, preto sa ponáhľajú novopečení informátori presvedčiť kde koho, že toto večné a živé kresťanstvo je vskutku najväčším nebezpečím pre ich sekulárny svet.

Inde ira!

Jozef Vágovič

RYŽOVÉ ZRNO

I

Ak Boh je, kde je jeho obraz?
Hlúpeho, Fu Ťiang, takto odraz:
zažíhaš sviecu, by si videl
slnko a čaro vtáčích krídel?
Prázdny um v plytkých vodách brodí
a jaší jabloň bez úrody!

II

Havrany strachu, útrap letia
nám ponad hlavy. Cez stoletia
tak bolo. Nezmeníme zákon,
že padlá hviezda v zemi má skon.
By hniezdo neplietli nám z vlasov
brániť už môžme — prútom hlasov.

III

Kobercom ozdobili cestu.
Náhliví chodci tiahli cez tú
rozkoš a večer povzdychli si:
vypadá ako hlava lysý.
Povedal Fu Ťiang duši: smeti
zberáš, keď vášeň vládnuť smie ti!

IV

Tisíckrát tisíc vôd sa k náplni
morskej drie, mysliac, že ju naplní.
Nech zázrak bralá v zlato premení
bez dna je srdce jak vrt v kremeni.
Sklonil zrak Lao C' k ruži povoľne:
hojnosť je oko čisté, odolné.

V

Ak iných chápeš, cit máš pravý,
ak seba spoznáš, zrobíš dobra,
ak všetkých zvládneš, sval máš zdravý,
ak hlavu skloníš, skrotíš obra,
ak nevymáhaš, nemáš prieky,
ak duši žiješ, uzrieš veky,
vravel by Lao C'.

VI

Až svet vždy ticho zábezpečné
nehostí, netrať nádej. Večne
ani noc nebdie pri kozube.
Keď stepný oheň trávu zrúbe
so zemou, vedz, že jaro nežné
má v lone prvosienky snežné.

VII

Láskavosť slova
srdcom orie;
láskavosť mysle
zmeria more;
láskavosť ruky
tvorí zore.

VIII

Nariadil čln veslu:
zhnusil sa mi život,
prieči vodný kyvot,
smrť má tlamu besnú,
žeň ma na vrch v mori,
dušu spánok morí.

IX

Ten, čo je
opravdu milý
je ako
vencovie víly;
ten, čo je
opravdu svätý
je ako
prostota detí;
ten, čo je
opravdu cudný
je ako
zrkadlo v studni.

X

Kung Fu C', daj nám radu žiť
a v trápiech šťastne víťaziť:
Meditáciou — znamenie
tichých vôd plodí plamene.
Imitáciou — nenamoč
prst v kaluž, pôjdeš navnivoč.
Experienciou — po planej
pilule zmúdrieš, oplane!

Peter Klas

ŠKRIATOK

Pamiatke E.B.L.

Nový deň sa narodil ako prekrásne jabĺčko. Bol nádherný, voňavý a usmievavý. Človekovi sa chcelo zahryznúť do neho. A potom spievať.

Takýto bol deň, v ktorom sa narodila moja spomienka. Stalo sa to vtedy, keď tá prvá veľká vojna bola odzvonená a nastúpili prvé roky slovenského slobodnejšieho života. Udalo sa to vtedy, keď slovenské slovo a slovenská pieseň sa rozbehli po dedinách, ako nikdy predtým, sťaby zázrakom, k víťaznému životu s roztešenou svojeťou Stalo sa to v čase, keď slovenské školy, stodoly a záhrady sa premenili na stánky umenia a kultúry, v ktorých nezabudnuteľný Ferko Urbánek—daj mu, Panebože, šumné miestečko v nebi — so svojím Rozmarínom, Bludárom, Škriatkom a Kamenným chodníčkom slávil orgie a štedre rozsieval iskričky slovenského sebavedomia a neporaziteľne dobýval srdcia a duše povojnovej, mladej generácie.

Vtedy bolo svätou povinnosťou mladých ľudí týchto divadelných predstavení sa zúčastniť, či už ako herci, alebo len jednoduchí pozorovatelia. Ešte aj vtedy, keď za oponu slúžila iba skromná vozová plachta.

Vtedy sa táto moja spomienka narodila. A potom ani šesťdesiat

tvrdých rokov nemalo dosť sily vymazať ju z môjho vedomia. Boli to najkrajšie chvíle môjho mladého života.

A stalo sa to, rodáci moji sladkí, takto. Utešené letné ráno si ešte ani oči nepretrelo a starý zámok, usalašený rovno uprostred mesta ošúchaný a opelichaný, ale stále ešte mohutný a impozantný, driemal veselo tiež. V hranatej veži Himmelreich, kde kedysi ľudí mučievali, už väzňov nebolo. Iba čo sa lastovičky prebúdzali pod jej sivou strechou. Ale staré Sitno v úctivej diaľke a Paradajz nad mestom, proti našim oblokom, už boli na čapiciach pozlátené ako mak, čo znamenalo, že slniečko tiež iba teraz vyskočilo z postele.

Mata ma vtedy potiahla za nohu. Nebol som totiž prikrytý, lebo teplúčko bolo. Bývali sme vtedy vo vlastnom dome na Novej ceste, nad mestom, rovno pod pazuchou Starého mesta.

— Vstávaj chlapče! — riekla dobre hlasno, aby ma prebudila. — Máš ďalekú cestu pred sebou.

Strhol som sa i rozdrapil naľakane oči, ale keď som ju zazrel, hneď som vedel, prečo ma tak skoro budí.

—Stúpaj rezko! — usmiala sa ako mak i mykla rukou smerom ku dverám, — vodu máš pripravenú a fruštik som ti už spravila tiež. — Hybaj!

Nerozmýšľajúc veľa, náhlil som sa za mamou do kuchyne, lebo skutočne ma čakala veľká cesta, ktorú som mal prekonať pešky, pravda, ako sa v tom čase poväčšine chodievalo. Mojím cieľom bol Čabradský Vrbovok, kde v tamojšej škole kedysi v minulom storočí naši dvaja slávni Mudroňovci uzreli svetlo sveta. V tej škole prítomne ja som sa zaúčal do vznešeného učiteľského remesla. Som nato hrdý ešte aj dnes.

Po krátkych raňajkách pustil som sa na cestu. Na mieste, kde od našej Novej cesty sa odrážala vozová cesta do mesta, k Lackovej krčme, stál vysoký drevený kríž s vyblednutým plechovým krucifixom, ktorý vlastne dominoval nad celým námestím Sv. Trojice. Pohľad na mesto z tohoto miesta bol uchvacujúci.

Teraz mesto ešte spalo. Veľké hodiny na zámockej veži práve začali odbíjať štvrtú rannú hodinu. Ja som sa pustil rezko chodníčkom od kríža nadol, rovno na námestie Sv. Trojice. O niekoľko minút som už kráčal popri prekrásnom chráme sv. Kataríny na hlavnú ulicu, ktorá viedla rovno do Sv. Antona,

bývalého letného sídla preslávenej rodiny princov Coburgov.

V príjemnom rannom vzduchu sa mi kráčalo ľahko a radostne. Cesty mi dobre ubývalo a pod Sv. Antonom som odbočil na chodník, ktorý viedol naľavo, do stráne, do lesa a konečne na Žibritov. Ruinám kostola z husitských časov som nevenoval veľa pozornosti, čo som sa ponáhľal poliami a lesom rovno na krupinské lazy nad dolinou Krupinicou. Predo mnou ležala Krupina, celá ostarnutá od množstva slávy a tvrdej histórie za sebou, s bizarne pochmúrnou, obrovskou kamennou bránou na južnej strane a so strážnou vežou na úbočí nad mestom z búrlivých tureckých rokov.

Pod mestom zase som odbočil na chodník, ktorý kratšou cestou, za chrbtom bzovskej železničnej stanice zaviedol ma na Bzovík. Starý, mohutný hrad tam stál nad dedinou, tichý, smutný a opustený, akoby premýšľal o zašlých storočiach významu, sily a činnosti; ako penzista, ktorému už vypadali zuby.

Stúpajúc ďalej cez potok Jalšovík a dedinu Horný Badín dostal som sa na Vrbovok. Bolo necelých osem hodín.

Sotva som otvoril dvere školského bytu, zjavil sa v nich aj poštový posol, báťa Kršiak. Bol to dobre prešedivelý, počerný, svalnatý a úslužný zamestnanec poštovej správy na Vrbovku. Po mnohé roky každý deň, okrem nedieľ, bez ohľadu na počasie, chodieval na Bzovík peši, do nemožnosti preťažený poštovými zásielkami, ktorými ho veľké panstvo, tri farské úrady, štyri školy, notársky úrad, žandárska stanica, štyri obchody, ako aj skoro dvetisíc obyvateľov štedre zásobili. Nikdy nezlyhal, nikdy nič nestratil. Nech je aspoň tuto zaznamenané, že poštový posol Juraj Kršiak, rodák z Čabradského Vrbovka, bol vzorom slovenskej svedomitosti.

Teraz niesol v ruke list i podával mi ho.

— Dobré ráno, pán učiteľ! — usmieval sa prívetivo, — nesiem Vám list zo Strhár. Čaká na vás už tri dni, tak reku, aby nebolo neskoro, ponáhľam sa Vám ho doručiť. A majte sa dobre! O sekundu ho nebolo.

Otvoril som obálku — priznávam sa, že s poriadnou dávkou zvedavosti — a začal som čítať. Postupne sa mi dych zastavoval. V liste bolo napísané asi toto:

«...v nedeľu bude divadelné predstavenie. Hrajú Urbánkovho Škriatka a myslíme, žeby ste to mali vidieť, aj Ty, aj Emil. Poslal

som aj jemu list, ale neviem, či ho nájde. Aj dievčence vás čakajú, nuž zariaď si veci tak, aby si v nedeľu na obed bol u nás...»

Pozrel som na dátum a vyrazil zo seba:

— Prepánajána, veď je to dnes a už je osem hodín!

Utekal som s vedrom na studňu po studenú vodu a umyl som sa v nej po pás. Spotenú košeľu som si vymenil za suchú a krajšiu — to kvôli tomu Škriatkovi a pravda, aj dievčencom — obliekol som si ľahký, nedeľný kabátik a na hlavu som si nasadil klobúk. Potom som si vzal do ruky palicu — to kvôli psom — a zavrel za sebou dvere.

Dedina bola tichá, ako v nedeľu ráno obyčajne bývala, iba čo mladé húsky štebotali na pažiti medzi domami. Pokryté ešte len jemnuškým páperím, s červenými zobáčikami, ako štipkali tú zelenú pažiť poskytovali obraz na pobozkanie. Cesta do Strhár sa započala.

Do Horných Strhár totiž. Spolu s Dolnými Strhárami ležia v susednom Novohrade, zhruba na juh od Turieho Poľa, v pomerne dlhej doline po rieku Ipeľ. Agátové lesy a úrodné polia, ako aj charakter obyvateľov, urobili túto dolinu doslova rajom.

Tu účinkoval ujko Štefan Lukáč, učiteľ, humanista, rodoľub, panslav a ukrutný milovník slovenskej literatúry, ako rozum pamätám. Mal tri dcérky: Gizku, Lenku a Editku. Tá prvá bola už poštovou úradníčkou neďaleko Lučenca, Lenka učiteľkou tiež neďaleko a Editka chodila ešte do školy v Tešíne, kde bol v tom čase jeden veľmi vážený vychovávací ústav pre dievčatá. Teraz boli prázdniny, a preto všetky tri boli doma.

V žičlivom a teplom objatí domova Lukáčovcov sme sa schádzavali na prázdniny, nielen my, najbližší príbuzní, E.B. Lukáč a moja strapatá maličkosť ako aj Kalo Boďa, príbuzný tety Lukáčovej, ale starí rodoľubovia Samo Sirôtka z Dačovho Lomu a Rudo Pelech z Turieho Poľa. A ešte mnohí iní, mladší i starší, ako napríklad Daniel Krman, učiteľ a bratia Valtíny. U Lukáčov vždy bývalo živo, veselo a príjemne.

Emo Lukáč tu nám prednášaval svoje básnické prvosienky. Oduševnene, s rozpáleným poetickým okom a veľmi dôležite. My sme ho potom kritizovali, že jeho slovenčina nie je veľmi zrozumiteľná — tá verubože bola, len my sme jej nerozumeli — a on potom rozpačite schovával svoje papieriky do vrecka, aby o chvíľu ich vyťahoval zase i začal čítať oznove.

Teraz som bol ešte na Vrbovku. Cesta ma viedla rovno na Trpín, ktorý kedysi patril bzovskému panstvu, potom na Cerovo a ďalej do rozsiahlých cerovských lazov. Tu som už musel opatrne chodiť, lebo lazníci mali veľa neslušných psov, ktorí nepoznali pohostinnosť. S týmito strážcami domácich hodnôt nebolo možno bez palice hovoriť.

Po lazoch nasledovala plachtinská dolina a vyšší horský chrbát, za ktorým ležal Modrý Kameň. V tomto romantickom okresnom meste rumovisko kedysi pyšného hradu pripomínalo mi nielen turecké časy, ale aj ostatné hrady na južnom Slovensku, ktoré bývali hrdinskými baštami proti tureckému tlaku z juhu. A ktoré potom, po tureckom nebezpečí, na rozkaz viedenských vojenských úradov boli nemilosrdne zničené ako nepotrebné. Dnes by mohli byť bezpečnými útulkami muzeálnych pokladov južného Slovenska a prvotriednou turistickou atrakciou.

Lúčiac sa s hradom posledným pohľadom začal som zápasiť s nasledujúcim horským chrbtom, ktorý mal byť posledný pred cieľom. Keď som aj ten premohol, začal som stúpať voľnejšie do strhárskej doliny. Pohľad zhora bol uchvacujúci. Dve veľké usporiadané dediny na dne doliny, hľadiac do slnka na juhu, hovorili o blahobyte. Zlatonosné pšeničné polia už načali kosy, ale teraz — v nedeľný deň — ľudí na týchto poliach nebolo. Trvalo to už iba štvrť hodiny skotúľať sa dolu stráňou na polia a potom cestou — necestou k potoku, ktorý sa hadil za chrbtom strhárskej školy. Cítil som sa byť doma, lebo prívetivá Betánia ujka Štefana ma vábila neodolateľne.

Skáčuc po kameňoch, ktoré schudobnelá letná voda zabudla alebo nestačila pozakrývať, dostal som sa na druhú stranu, ktorá už patrila do školskej záhrady. Bol v nej obrovský včelín, ktorý voňal voskom s medom. Opísal som ho už raz v novele «Včely ujka Štefana». Aj teraz bol v plnej činnosti, ale pokojný, lebo rojenia sa už dávno pominuli.

Ujko — ako som ho zazrel — stál na širokom a dlhom gangu nad schodami, ktorými sa zostupovalo do dvora. Pravdepodobne ma už očakával, lebo po minútke obtuľkávania a bozkávania duril ma do bytu.

— Hybaj šikovne! — Už ťa dievčence čakajú. Zaraz ideme!

— Ideme..? — vyvalil som oči. — Veď ja som prišiel na divadlo...

— Nuž pravdaže na divadlo, — kýval hlavou horlive ujko, — ale na Turie Pole. — I usiloval sa ťarbavými pohybmi svojej krátkej ruky zakryť plešinu tými niekoľkými šedivými vláskami, čo mu viseli sponad ucha skoro na plece. — Nič sa neprekvapuj! Pelechovci nám odkázali, aby sme určite prišli. Nacvičili vraj Škriatka a my to musíme vidieť. Gizka je už týždeň tam, tá bude hrať.

— Ale ujko drahý, prečo ste mi to nenapísali..? — skočil som na neho.

— Čo som ti mal napísať? — pýtal sa celkom nevinne ujko. Táto jeho nevinná otázka ma už zohriala.

— Juj, prepánajána..! Nuž to, že Škriatok sa nebude hrať tuná, ale na Turom Poli.

— Aký rozdiel..? — pýtal sa zase celkom nevinne ujko. Schytil som ho oboma rukami za plece.

— Rozdiel, ujko môj? Maličkosť. Iba niekoľko desiatok kilometrov.

— Nevídali! — hral svoju nevinnú úlohu ujko ďalej. — Ale čo to táraš? To je iba dvanásť, alebo pätnásť kilometrov. A čo je pre teba dvanásť kilometrov? Taký skokan. Keby som ti bol napísal, že ideme na Turie Pole, bol by si si to rozmyslel, že je to veľa pešovania. A my sme ťa chceli mať. Aj Emila, hádam tiež príde...No, rozumieš?

I prižmúril si jedno oko šelmovsky, ako to jeho zvykom bolo. A potom sa pokúsil zase zakryť tú nešťastnú plešinu tými troma-štyrmi vláskami, čo mu nad uchom ostali. Bol celý natešený, že sa mu podarilo ma dobehnúť. Aspoň si tak myslel.

Ja som tiež mrkol okom, aby som ho presvedčil, že jeho nevinnému fígľu rozumiem, ale myslel som asi toto: Počkaj, starý, teraz ťa dobehnem ja.

— Viete, ujko, začal som, usmievajúc sa na neho nevinne, — som naozaj potešený, že ste ma tak veľmi chceli mať na tomto divadelnom predstavení, ale do tejto vašej peknej stratégie predsa sa len dostala chyba. Nepočítali ste so všetkými možnosťami.

— Čo to? — kukol na mňa ujko, nepohnutý.

— Iba toľko, ujinko môj, — mrkal som na neho teraz ja, — že ja som dnes nocoval v Štiavnici.

Teraz už ujko vyvalil oči prekvapením, ale potom predsa len sa zmohol na otázku:

— Ty, že si dnes nocoval v Štiavnici a teraz... ideš...?

— A teraz idem..., – kýval som hlavou hore i dolu, — ako je aj pravda, teraz idem cez Krupinu, Vrbovok, Cerovo, Modrý Kameň až k vám, do Strhár, vidieť toho vášho bohopustého Škriatka, lebo vás ľúbim. V Štiavnici som bol niekoľko dní nevediac o ničom a váš list som čítal iba pred chvíľou, na Vrbovku. Nuž pokračoval som v ceste, aby som toho vášho Škriatka neprepásol. A teraz...

Ujo Štefan hľadel na mňa chvíľku ako na mátohu, ale potom iba rozhodil svoje krátke ruky ako kriela a vykríkol.

— Hybaj vrtko, hybaj, hybaj...! Nech nalejem do teba kalištek slivovice, kým mi neumrieš... Teta ti dá studenú vodu, aby si sa osviežil. A potom pôjdeme...

I ťahal ma za rukáv do školy.

Ja som ho zase schytil pod pazuchu i zašepkal do ucha.

— Ujko drahý, nebolo by lepšie toho Škriatka dotiahnuť do Strhár, ako motať sa po Turom Poli? Moje nohy sú už napoly drevené. Čo ak vám na ceste umriem? Nebude to škoda?

— Nič ti nebude! — ponáhľal sa s odpoveďou ujko. — Ty si Štiavničan, máš nohy ako koza. Nalejem do teba dva kalíšky slivovice, to ťa preberie. Ale s tým Škriatkom je to znamenitá myšlienka. Zahráme si ho nabudúce u nás. Teraz to nejde. Hybaj!

V kuchyni som sa privítal s tetou, s najpriateľskejšou osobou, akú kedy som v živote videl. Na jedno oko bola trochu škuľavá, ale inak bola až dovrchu napchaná nebeskou dobrotou. Kým ma objímala a bozkávala, ujko našiel v komore slivovicu i kalíšky. Potom pribehli dievčatá, Lenka a Editka, i nastala nová dávka rodinného vítania. Obidve konečne odborne usúdili, že som narástol o jeden, najviac dva centimetre, a že ak medzičasom niekde v štiavnických skalách krky nezlámem, môže byť zo mňa aj súci šuhaj. Emil je vraj beznádejný, lebo je veľmi strapatý. No, reku.

Keď sa vítanie skončilo a kalíštek som vyprázdnil, teta už mala vo veľkom lavóre prichystanú studenú vodu. Kým som sa umýval, ujko si zapálil cigaretu a keď som už konečne mal zase košeľu na sebe, ujko rezolútne vyhlásil:

— Pelechovci nás čakajú s večerou, a preto doma nič jesť nebudeme. Lepšie nám pochutí. A teraz: avanti!

Teta ostala doma a my ostatní dali sme sa na cestu. Kúsok hore

dedinou, potom chodníkom cez cintorín, do stráne a na nasledovný horský chrbát a zase dolu, do nasledujúcej dolinky. Teraz sa mi pozdáva, že v dobe stvorenia tie horské chrbty a tie utešené dolinky na južnom Slovensku vyrábali na bežiacom páse, ako v Amerike bačkory. Moje nohy už začínali plakať.

Ale na dne doliny bol potôčik, ktorý pod stromami veselo si hrkútal dolu cestou do Ipľa. Aj chodník bol mäkký, príjemne sa kráčalo. Nuž aj boľavé nohy ma ešte poslúchali ako-tak. Napokon aj dievčence sa pustili do spevu a ja som sa pripojil a napokon ujko tiež a tak sme spievali, kobylky sa len tak plašili okolo nás. Len po polhodine moje nohy začali byť ešte drevenejšie, lepšie povedané olovenejšie. Ale sme došli.

Rudo Pelech a jeho pani boli veľmi prívetiví a pohostinní ľudia. Pelechovej šaty, slovenskými ornamentami vyšívané, vzbudzovali všade pozornosť. Aj teraz také mala na sebe. Privítali nás ako svojich najbližších a hneď nás posadili k stolu.

Mňa posadili medzi Lenku a Editku i začal som sa cítiť veľmi príjemne. Všetko sa mi začalo ukazovať v jasnom a trocha nereálnom svetle. Biely obrus mi pripadal ako obrovské snehové pole, ktoré sa jagalo, s rozloženými taniermi, skleničkami a príborom, ako velikánskymi diamantami, ktoré svojím jasom nútili ma privrieť svoj zrak. Nad všetkým tým jasom, cez privreté viečka vidím, ako pani vo vyšívaných šatách ponúka s krásnym úsmevom jedlá a jej manžel nalieva víno do blýskavých sklenic, a pritom zabáva ujka nejakým podareným žartom. Obaja sa smejú. A všetko je tak nádherne príjemné, ľahunké a ružové ako sen. Ešte stihnem zachytiť ujka, ako sa namáha zakryť si plešinu tými niekoľkými vláskami, ktoré mu ešte nevyšklbal čas a počuť dievčence, ako sa chichocú nado mnou, ale neviem prečo. Potom už len cítim ako ma pomaly obklopuje také nikdy nepočuté ružové ticho. Dobre, že som prišiel. Nikde nie je tak krásne ako na Turom Poli.

Ale potom ma niekto pomykal nešetrne za plece. Zdvihol som sa naľakane i zazrel som nad sebou hlavu ujka Štefana s plešinou a niekoľkými vláskami, ktoré mu cez ucho viseli na plece. Zazrel som aj usmiate tváre všetkých troch dievčat Lukáčových, ako aj oboch Pelechovcov, ako sa smejú. Uvedomím si, že kabát mám vyzlečený a topánky tiež.

— Čo sa stalo? — pýtam sa ujka naľakane.

Ujko si zakryl plešinu dlaňou a vysvetlil.

— Vstávaj, chlapče! Ideme domov! I pustil sa do smiechu, len sa tak jeho šedivé fúziky mrvili pod nosom. Ostatní sa pripojili. Posadil som sa na pohovke ako blesk.

— Ale veď sme teraz prišli na divadlo... — začal som sa zajakávať zhrozený.

— Akurát! — hodil rukou ujko Štefan, — to bolo včera. Teraz je pondelok poobede. Zaspal si pri večeri. Ten Škriatok ťa dobehol poriadne! Rozosmial sa srdečne a potom si zakryl plešinu dlaňou, ak to už bolo jeho zvykom. Potom ešte doložil: — Škoda, že Emil nedošiel. Bol by o tebe napísal báseň.

Emil už nedôjde.

Jozef Milučký

PÄŤ BÁSNÍ Z RODINNEJ KRONIKY

«...na Machnáči, na tom vŕšku...»

Horela vo mne zvedavosť
jak siahovica,
pästťou blesku vzňatá.

Zelenou lúkou sena plávať. Kúdoly
prachu v pľúcach explodujú.
Klesať. Do hĺbok ponárať sa,
po slastnom ostrí nebezpečia.
Padať,
výskavý ako meteór.

Drotárska krošňa.

Na pôjde,
prisatá o trám štýlom netopiera,
nevládne telo zhrbila.

Spomienky z prachu vyčesáva,
súcitne jazvy nastaví.

Ľútostný pohľad,
úder
palicou.

Záplava rokov sykla na potomka.

Oceán diaľok
búri pod škridlami.
Odviate vetrom,
zaviate snehom šľapaje.

«*Keď sa drotár preč do sveta vyberal...*»

Kto vzkriesi ruky starého otca,
vybuchujúce
ekrazitom
tvorenia

«*...na Machnáči, na tom vŕšku, zavolal...*»

Skalpelom
slza
vyrezáva
daždivú brázdu pod viečkom.

Smädíš. Ach, steblo dažďa!
Tma
vzňala priestor
pod strechou.

OSLAVA

Tá stará studňa, vysmädnutá
až po dno. V páľave
ohništia hrdiel túžba predúvala,
na streche škridly strieľali.

Potom sme sedeli pod našou dobrou slivkou.
«Na tvoje prvé skúšky...!» Ortuť piva

mŕštila sa, až na posledný stupeň džbánu
tragicky prudko klesala.

A vrava vzbĺkla ako lanská slama
a na hrdzavú pohodu sme zvali
dráždivý večer s ostrým polmesiacom,
žltým a zlostným ako vlčí zub.

NEŠŤASTIE

Mama si niesla teplo výdychu
do vyziableho skliepku. Suseda
len pod necht soli chcela,
štipku múky
a z marcipánu *iba zob,* akoby pre sýkorku.

Ryšavý peniaz,
medenkou nahlodaný,
na dlani zalunil sa.

Bubliny reči praskali.
«...vieš, že je starý Labaj veľmi zle? Včera
bol pri ňom pánko. Posledné pomazanie...»

Škrt cez tvár, úzka
puklina úst,
obava rozštepila zrenice.

Zavoňal tymián, či
promincľové cukríky?

Mama si niesla úzkosť ľadovú
do vykúrenej kuchyne. Krúžila v nej
ako strieborný prsteň po dne pohára,
v ramene uviazol drapľavý pazúr
kŕča,
hranatý piesok srdce obmýval.

«Už opäť jeden z vrstovníkov ide...»

Plamene
škrtili v kachliach biele hrdlá
briez.

Na vráskach noci pribúdalo tmy.

NÁVŠTEVA

1

Dedinské ráno je ostré,
čepeľ má vynovenú.
Striasaš sa,
kričíš.
Porezalo ťa na tvári.

Roman polieva zajace, akoby
ladil husle, tak to šumí
na očernetej bedni
Mydlo Schicht.
(Svojské poňatie komornej hudby).

Vravíš:
«Chlievik je vystužený dychom».
Vravím:
«Ako keď ľudia odchádzajú z kina».
V ústach drvíme škrupiny
dojmov.

Striasaš sa. V mlieku
pláva
štíhla stonožka
srsti.

2

Normálne vyvinutý
dospelý deň.
Zvon,

rozmúkaný nad kostolnou vežou
dal zašprintovať ujovi Korčekovi.
Z Ostrého Vŕšku na salaš.

Vtedy si hora pokľakla a olovené pary
vystrelila
ústím smrekov k sklenej
tabuli dažďa, zamurovanej
do mrakov.

3

Otáčame si pľúca hlavnou bránou
k prúdeniu živíc.
Roztáčame veterné mlyny
ramien, až pri chĺpikoch praskajú
bukové hrany a záruby.

Potok
nám oblizuje členky
slizkou papuľkou trojmesačného
šteňaťa.

PREMÝŠĽANIE O BRÁZDACH

«Dve hrudky, jeden kamienok».

Nahnem sa k studničke, zavinutej
do seba ako bucľatý slimák,
pri každom glgu premýšľam.

Hľa, brázdy,
vrásky na tvári kraja,
čo do všedných dní zaviazal
bolesť.

Mokvajú ešte, ako vrypy
nožom,

pohlaď im jazvy,
slzu nevypusť.
Hrobár Smútok často udieral
na hladné ústa hrúd,
mozole márne dvíhali
rakvy
a sizyfovské bralo,
varaní jazyk osudu
vetril po ľudských obetiach.

Pri každom glgu
premýšľam.

Augustín Visco

VÝVIN TEÓRIE PREKLADU NA SLOVENSKU

Museli prísť šesťdesiate roky, aby sme počuli od literárnych kritikov aj hlasy o prekladateľskej činnosti, hlasy, ktoré dlho utlmené, dozreli k otvorenému prejavu. Literárni vedci vyslovili nahlas svoje presvedčenie, že preklad v dejinách literatúry hocktorého národa, a osobitne v literárnych dejinách malého národa, ako je slovenský, tak dlho zápasiaceho o holú existenciu a o reálne naplnenie svojho práva a vôle byť sám sebe suverénom, spĺňa celý rad funkcií. Jedna je však nanajvýš dôležitá: preklad ako funkcia bezprostrednej konfrontácie dvoch samostatných literárnych organizmov — toho, do ktorého sa prekladá, s tým, z ktorého sa prekladá. Toto si uvedomili aj slovenskí prekladatelia, ktorí sa v Bratislave zúčastnili na medzinárodnej konferencii o problematike umeleckého prekladu.[1]

Zaiste, preklad jednotlivého literárneho diela nikdy nie je aktom izolovaným, ale je vždy aj spôsobom priameho dotyku dvoch osobitných, v sebe suverénnych literárnych kontextov. Je však známe, že slovenská literárna kultúra sa vyvíjala v

nepriaznivých spoločenských podmienkach, že pridlho musela akoby ospravedlňovať svoju vlastnú národnú osobitosť. Ustavične bola akoby povinná kdekoho presviedčať o svojom práve i o svojej zrelosti na zvrchované národné bytie. Prekladateľstvo je však jednou z tvorivých inštitúcií, organicky vyplývajúcich z faktu samobytnej jazykovej i duchovnej existencie národnej literatúry. Prekladateľstvo je aj zárukou, že získaná a upevnená integrita národnej literatúry neustrnie v provinciálnej samospokojnosti a v bezduchom autarkizme.

Ako je to vlastne s teóriou prekladu na Slovensku? Podľa V. Kochola v porovnaní s prekladateľskou praxou je prekladateľskej teórie na Slovensku ešte stále málo, aj keď má napospol solídnu úroveň.[2] Je však faktom, že problémy prekladateľskej teórie a praxe zaujímajú na Slovensku stále väčší počet odborníkov z najrozličnejších vedeckých disciplín. Je ale samozrejmé, že najviac záujmu venujú tejto problematike literárni vedci a lingvisti, ale aj odborníci, ktorí sledujú napr. prienik kybernetiky do humanistických disciplín. Všetci si uvedomujú, že preklad a jeho teória má zaiste väčšiu dôležitosť pre malé národy než pre veľké rečové komunity, hoci konštatujú, že, paradoxne, teóriu prekladu rozvíjajú vo väčšom meradle hlavne väčšie národy.

Je teda len samozrejmé, že slovenskí teoretici veľmi pozorne sledujú vývin teórie prekladu vo svetovej literatúre. Pozorujú, že Revzin a Rozencvejg rozlišujú proces prekladu (prekladanie, das Uebersetzen, the translating) od výsledku procesu (preklad, die Uebersetzung,the translation).[3] To znači, že dôraz sa tu kladie na objektívne opísanie všetkých fáz realizácie prekladu. Takto sa predmet teórie prekladu zbližuje s predmetom štruktúrnej analýzy jazyka vôbec. Fritz Göttinger[4] ponúka zasa slovenským prekladateľom zovšeobecnenie skúseností prekladateľa-praktika z americkej a anglickej literatúry. Autor vychádza z dvoch koncepcií teórie prekladu, na ktoré sa dajú redukovať všetky varianty: — preklad sa má prispôsobiť duchu cieľového jazyka, t.j. jazyka, do ktorého sa prekladá; takéto riešenie kladie dôraz na cieľový jazyk; — preklad má pôsobiť cudzorodo, podržiavajúc si štruktúru pôvodného, východiskového jazyka. Túto dilemu vyriešila moderná prekladateľská teória v prospech prvej koncepcie. Göttinger chápe preklad ako umelecký čin a názorne

ukazuje náročnosť a zodpovednosť prekladateľskej činnosti. Opravuje aj dnes už málo rozšírený názor, že prekladanie je iba nazeraním do dvojjazyčného slovníka. Autor si všíma najmä konkrétne problémy, s ktorými sa prekladateľ musí vyrovnávať, a vypočítava aj príčiny chýb, ktorým je vystavený pri svojej práci.

Veľmi často sa na Slovensku cituje aj dielo 'On Translation'[5], ktoré zredigoval Reuben A. Brower. V diele sú príspevky významných teoretikov: R. Jakobsona, R. Poggioliho, A.G. Oettingera, W.V. Quina, E. Muira a J. Hollandera. Dostávajú sa tu teda k slovu skúsení prekladatelia, ktorí uvažujú o ťažkostiach prekladania a o funkcii prekladateľa, najmä prekladateľa poézie.

Aj český teoretik prekladu J. Levý[6] má dôležitý zástoj u slovenských teoretikov prekladu, najmä vďaka jeho úsiliu formálne analyzovať prekladateľský proces.

Možno povedať, že slovenskí teoretici a prekladatelia si uvedomili nielen význam medzinárodnej výmeny myšlienkových a literárnych hodnôt prostredníctvom prekladu, ale aj význam potreby teoreticky sa vyrovnať s procesom prenosu týchto hodnôt z jedného jazyka do druhého. Najmä menšie národy, ako je slovenský, sú v svojej kultúrnej existencii čoraz závislejšie od schopnosti pohotovo a primerane absorbovať volený repertoár svetovej kultúrnej a literárnej produkcie.

Je nanajvýš zaujímavé priblížiť sa k teoretickému mysleniu aspoň u niektorých slovenských teoretikov prekladu.

Pre informatívnosť predstavím nakrátko hlavné prúdy prekladateľských teórií na Slovensku, bez toho žeby som k nim v tomto článku zaujal hodnotiace stanovisko.

František Miko v štúdii Preklad ako hra na ekvivalenciu,[7] konštatuje, že preklad má funkciu byť ekvivalentom originálu. Keď preklad prestáva plniť túto funkciu, prestáva byť prekladom. Podľa neho otázka ekvivalentu v prekladateľskej sfére zapadá do širšej problematiky totožnosti a rozdielnosti dvoch textov. Pre Miku text má dva konštitutívne komponenty: jazyk a tému. Okrem toho je tu aj tretí, nadstavbový komponent, štýl, ktorý je spoločným produktom jazyka a témy. V ideálnom prípade originálu a čistého prekladu by šlo o dva texty, ktorých témy a štýly by mali byť rovnaké, iba jazyky by boli rozdielne. Miko sa potom ešte hlbšie zamýšľa nad funkciou prekladu, ktorú vidí v podávaní informácie o origináli a v jeho sprístupňovaní

pozorovaniu, t.j. vnímaniu. V tejto krajne zjednodušenej formulácii by hodnota prekladu ako zobrazenia originálu bola daná mierou ekvivalencie medzi lexikálnou sémantikou originálu a lexikálnou sémantikou prekladového textu. Miko na praktických príkladoch dokazuje, že v preklade ide najmä o ekvivalenciu na úrovni lexikálnej sémantiky, kým na gramatickej rovine je adekvácia voľnejšia. Morfologické, syntaktické a fonologické zmeny by sa totiž až tak veľmi nerátali. No pri tesnejšom priblížení sa k jadru problému Miko podstatne koriguje svoje predchádzajúce tvrdenie, keď pripúšťa, že o ekvivalencii treba uvažovať aj na štýlovej rovine. V istých prípadoch, ako napr. v poézii, sa výrazové hodnoty, z ktorých sa štýl skladá, viažu na fonologické a na gramatické prvky. Proporcia slovných druhov, morfologických a syntaktických kategorií nie je totiž pre štýl vôbec ľahostajná. Miko tu má na mysli hjemslevovskú komutáciu formy a obsahu, podľa ktorej každá zmena v gramatických a fonologických proporciách textu má za následok zmenu, posuny vo výrazovej štruktúre textu. V slovenskej teoretickej literatúre Miko nachádza oporu v dvoch základnych dielach A. Popoviča.[8] Ani so sémantickou ekvivalentnosťou to nie je podľa Miku také jednoduché. Lexikálna sémantika sa totiž rodila a vyvíjala v jednotlivých jazykoch nezávisle. Jednotlivé slová nepokrývajú v týchto jazykoch presne tie isté skutočnosti a nepredstavujú vždy ten istý ich spoločenský, hodnotiaci a citový akcent. Za každou lexikálnou jednotkou sa v konečných dôsledkoch skrýva idiomatická, historická a každodenná skúsenosť istej spoločnosti. Aj keď denotácia korešpondujúcich slov v dvoch jazykoch môže byť totožná, ich konotácia, t.j. celá zážitková a myšlienková atmosféra slova, ako aj sieť jeho asociácií môže byť značne odchodná a dokonca i protichodná.

Ďalšie, ešte širšie obmedzenie pri hľadaní ekvivalentného prekladu je podľa Miku dané tým, čo sa vo fyzike volá princípom relativity a pre čo sa v spoločenských a v semiologických vedách vôbec ustálil názov systémovosť, štruktúrnosť. Výrazová hodnota jednotlivých jazykových prostriedkov ani celková hodnota textu nie je totiž daná osve, ale vyplýva zo systémového zaradenia do príslušného jazyka a do príslušnej literatúry. Keďže tieto súvislosti sú v každom jazyku a v každej literatúre vo väčšej alebo menšej miere rozdielne, vznikajú ďalšie ťažkosti pri hľadaní

ekvivalencie. Pri preklade sa takto nedostávajú do kontaktu len jednotlivé prostriedky a texty, ale konfrontujú sa tu celé jazykové systémy a celé korpusy národných literatúr. Stretanie sa týka aj štýlových systémov príslušných jazykov a literatúr. Miko si je vedomý, že tematický a motivický repertoár každej národnej pospolitosti je poznačený všeľudskými univerzáliami. No práve tu pôsobia v dôsledku osobitnej historickej a životnej praxe idiomatické kultúrne konotácie a súvislosti, nehľadiac na množstvo ďalších kultúrnych faktov, ktoré sú obmedzené len na danú pospolitosť. Pri prechode do nového prostredia vzniká tu nadstavbová výrazová hodnota lokálneho a spoločenského koloritu, ktorá môže byť, ak ide o staršie texty, obohatená aj dobovým koloritom. Miko vidí každého príjemcu zaradeného do konvencií istého národného jazyka a istej národnej literatúry, ako aj do kontextu istej kultúry, z ktorých sa nemôže vymknúť. To značí, že sám prekladateľ nemôže uniknúť z determinujúceho hodnotového vplyvu vlastnej literatúry, jazyka a spoločnosti. Akokoľvek chce vystihnúť len a len autora originálu, vtláča prekladu nevedome i pečať vlastných výrazových návykov a tendencií. V preklade teda nehovorí len autor, ale vždy trochu, niekedy viac, inokedy menej, aj prekladateľ. Vracia sa tu do istej miery tvorivá situácia, v ktorej sa rodil aj sám originál.[9] Z hľadiska prekladu sa nám však originál javí ako séria možností pre výberové rozhodovania. Jednotlivé rozhodnutia nie sú pritom čo do prekladateľskej náročnosti rovnaké. Takto sa text originálu rozpadá na viac-menej neproblematickú časť a na kritické miesta. Podľa Miku tematická a výrazová ekvivalencia majú na kritických miestach rozhodujúci význam. O tom, aký význam má to-ktoré slovo originálu, rozhodnú vnútorné a vonkajšie súvislosti témy. Najvyššou inštanciou je pritom výrazový charakter textu, jeho štýl, ktorý s konečnou platnosťou môže rozhodnúť alternatívy, samozrejme, len tam, kde sa to rozhodnúť dá. Miko sa opätovne vracia k dôležitosti štýlu.[10] Pozorovanie štylistických vlastností estetického komunikátu stalo sa podľa Miku východiskovým bodom pre komunikačný výskum umeleckého diela. Štýl je vyjadrením a stelesnením osobitosti diela (autora, skupiny autorov, epochy). Táto osobitosť sa zásadne prejavuje predovšetkým v obsahovom pláne diela a len cezeň presahuje do roviny jazyka diela. Štýl preniká

obsah a jazyk diela na všetkých úrovniach ich stavby. Z výrazových kategórií je pre Miku dôležitá pre štýl literárnych diel zážitkovosť (predmetom literatúry je svet vo vzťahu k človeku, svet, ako ho človek žije a ako v ňom rieši životné problémy), subjektívnosť a dejovosť (protiklad liriky a epiky), konrast výrazu (dielo rieši ľudský problém) a hlavne miera výrazu (adekvátnosť riešenia, umelecká pravdivosť, angažovanosť diela). V Mikovom ponímaní práve v kategóriách kontrastu a miery sa konkrétne a zásadne prekonáva formalistická estetika.

Veľký ohlas vyvolalo u slovenských literárnych kritikov aj teoretické myslenie Antona Popoviča.[11] Popovič je komparatista, ktorý sa systematicky venuje aj teórii a histórii umeleckého prekladu. K prekladateľskej teórii sa dostal z komparatistického výskumu slovenskej literatúry. Vo svojich teoretických štúdiách vychádza z najlepších domácich a poľských tradícií štrukturalisticky orientovanej literárnej vedy, ako aj z výsledkov svetovej teórie prekladu a z koncepcie slovenského štylistického výskumu. Popovič sa usiluje chápať problematiku vedeckého výskumu prekladu aj v jej zložitých súvislostiach, v jazykovom, štylistickom, literárnom a kultúrnom kontexte. Detailne rozvádza aj model prekladateľského procesu v jeho vnútornej štruktúrnej členitosti. Pritom svoje teoretické uzávery zakladá na vlastných výsledkoch výskumu slovenských prekladateľských problémov za jedno storočie.

Ktoré sú však hlavné princípy, na ktorých Popovič buduje svoje teoretické myslenie? Ponajprv je to špecifickosť prekladateľskej problematiky, ktorú on vsúva do širšieho pozadia literárnoetickej špecifickosti. Ďalej je to funkčné a štruktúrne chápanie prekladu, ako aj vyvážené proporcie synchrónneho a diachrónneho aspektu a rešpektovanie vonkajších kontextov prekladu. V tomto poslednom bode je preňho najcitlivejším miestom funkcia prekladu vo vývine domácej literatúry. Z vnútornej problematiky prekladu, ktorú Popovič dokazuje na slovenskom prekladovom materiáli, centrálnym miestom je prechod od literárnej štruktúry originálu k štruktúre prekladu a vzájomný vzťah obidvoch štruktúr. V preklade dochádza totiž ku kontaminácii dvoch jazykových a literárnych noriem, konvencií.[12] Popovič vie, že prv než by teória mohla pristúpiť k porovnaniu oboch štruktúr, treba nájsť spoločný porovnávací

základ originálu a prekladu, teda tertium comparationis alebo «sprostredkujúci kód», ako ho nazval on sám. Otázka tohto porovnávacieho základu je kameňom úrazu teórie prekladu, nakoľko sa tento kód hľadá spravidla mimo rámca špecifickosti literárnej štruktúry, napr. v obsahu diela a pod. Popovič tu nadväzuje na domácu výrazovú koncepciu štýlu, rozvinutú napr. u F. Miku.[13] Podľa nej štýl, v ktorom treba vidieť špecifickosť literárneho diela, sa chápe ako konfigurácia istých výrazových vlastností v texte. Tieto vlastnosti môžu pôsobiť len na pozadí svojho vzájomného vymedzenia, teda ako systém. O výrazovom systéme sa predpokladá, že je to tzv. štylistické univerzále, t.j. že je spoločný pre všetky jazyky ako všeľudský repertoár možností.[14] Systém týchto vlastností tvorí teda medium comparationis, sprostredkujúci kód pre porovnanie štýlu originálu so štýlom prekladu. Dôležité pritom je, že tento kód neslúži iba teoretikom prekladu ale aj prekladateľovi. Výrazová sústava, s ktorou prekladateľ pracuje, mu umožňuje identifikovať štýl originálu v celku i v jednotlivostiach. Tento akt je tým, čo Popovič volá prekladateľskou interpretáciou originálu, vnútorným opisom vnímania textu. Vteľovanie jazykového dojmu z originálu do prekladu sa nemôže uskutočniť priamo, lebo ekvivalencia, ktorá sa pri preklade postuluje, spočíva v prvom rade v adekvácii výrazových štruktúr. Táto adekvácia sa však realizuje cez tematické a jazykové prostriedky. Prenos výrazovej štruktúry z jazyka a témy originálu do jazyka a témy prekladu nemožno dosiahnuť cestou prostej a priamej adekvácie. Viac alebo menej tu vždy dochádza k tomu, čo Popovič nazýva výrazovým posunom. V preklade vždy ide o to, aby tieto posuny boli čo najmenšie. Pre prekladateľa je dôležité, aby si ich uvedomoval a vedel zvážiť ich únosnosť a funkčnosť. V procese prekladania sa vždy uplatňujú aj individuálne posuny, nakoľko subjekt prekladateľa nemožno z procesu eliminovať. Tieto posuny sa nám z funkčnej stránky javia ako prekladateľova poetika.

Popovič uplatnil pojem výrazového posunu už v práci o prekladateľských metódach v poromantickej poézii.[15] V jeho teoretickom myslení zmyslom i poslaním prekladu je prenášať isté ideovo-estetické hodnoty z jedného jazyka do druhého.[16] Toto prenášanie sa však nedeje priamočiaro a bez ťažkostí. V preklade dochádza k 'stratám', ale aj k 'ziskom'. Slovom,

dochádza k istým zmenám v ideovo-umeleckých hodnotách oproti originálu. V teórii prekladu treba vychádzať z empirickej základne, ktorú tvoria najmä tieto posuny. Popovič súhlasí s J. Levým, že základnou črtou prekladu je jeho podvojný charakter.[17] V preklade dochádza totiž ku kontaminácii dvoch jazykových a literárnych noriem, konvencií. Pritom sa vzájomne konfrontujú dobové jazykové a literárne sústavy. Zmeny, ku ktorým prichádza v preklade, sú motivované rozdielmi jazykov, autorov a literárnej situácie. Zmeny sa súhrnne dotýkajú všetkých dôležitých zložiek štruktúry prekladu.

Všetko, čo v preklade vzniká alebo zaniká so zreteľom na pôvodinu, možno teda vysvetliť pojmom posunu. Popovič si však kladie aj otázku, prečo prekladateľ uplatňuje tieto posuny. Chce sa azda vzdať významového jadra originálu? Práve opak je pravda, tvrdí Popovič. Prekladateľ uplatňuje posuny preto, že mu ide práve o významové jadro originálu aj napriek rozdielnosti originálu a prekladu, jazyka a poetiky. Popovič pozoruje, že medzi základným významovým jadrom originálu a medzi jeho posunom v inej jazykovej štruktúre sa vytvára napätie na osi 'vernosť' a 'nevernosť' (voľnosť). Podľa neho požiadavka byť verným pri prekladaní je východiskom, ku ktorému sa aj pri odchýlkach musí prekladateľ vracať, ktorým sa musí pri svojich rozhodnutiach aj korigovať. K posunom teda dochádza nie preto, že prekladateľ chce dielo 'meniť', ale preto, že ho chce čo najvernejšie vyjadriť, zmocniť sa ho v jeho totalite, v jeho celku. Popovič je presvedčený, že zmyslom prekladateľskej práce nemôže byť odlišovať sa, pretvárať originál za každú cenu. Naopak, tvorba prekladateľa spočíva v umení byť verným originálu ako celku. Prekladateľ, aj keď má prirodzené ambície tvorivo 'prekonávať' autora, predsa len má zostať prekladateľom. Keby túto mieru porušil, opustil by vlastné pole prekladateľskej činnosti. Tu Popovič nadväzuje na svoje presvedčenie, že východisko prekladateľskej problematiky je podobné biblickému: «Na počiatku bolo slovo...» Platí to pre literárneho vedca aj pre prekladateľa. Vedec musí geneticky sledovať prekladateľa na jeho ceste za slovom. Popovič však nechce pokladať slovo za fetiš a pýta sa, čo slovo v skutočnosti znamená ako element v organizácii jazykovej výpovede. Pre mnohých prekladateľov i bádateľov znamenalo rôzne skutočnosti. Raz platilo ako norma

čiže cieľová stanica, inokedy len ako prostriedok vyjadrenia. Z toho vyšlo zjednodušené a trocha aj prihrubé delenie prekladateľovej činnosti na preklad verný a preklad voľný. Tieto kategorizácie prekladateľskej činnosti majú spoločný základ vo vzťahu k slovu. Popovič spolu s J. Mistríkom (J. Mistrík, Posun sémantiky slova pri transponovaní textu) a s E. Balcerzanom (E. Balcerzan, Styl i poetyka tworczošci dwujezycznej Brunona Jasieňskiego) poukazuje na fakt, že so slovom sa deje obdobne ako s fyzikálnou časticou; má ono svoje jadro, čiže základný význam a svoje pole, čiže vedľajšie významy. Tieto pozície slova nie sú statické, navždy dané. Jadro slova sa používaním vypracúva a spolu s ním sa usporadúvajú aj vzájomné vzťahy vedľajších významov. To už je výsledok nášho myslenia a ľudskej činnosti. Slovom, existencia jadra a k nemu sa viažucích polí umožňuje slovu upínať sa k vyšším významovým celkom, ašpirovať na vyššie sémantické uplatnenie, ktoré lingvistika nazýva slohovou príslušnosťou slova.

Popovič sa vyslovil aj o prekladateľskej kritike, ktorá je ešte slabo rozvinutá, lebo sa vyvíjala iba ako pragmatická zložka popri teórii a dejinách prekladu.[18] Kritiku prekladu vykonávajú ako doplnkovú činnosť alebo sami prekladatelia, alebo ju suplujú teoretici prekladu, ktorí pracujú s aktuálnym materiálom. Nároky, ktoré sa kladú na kritika prekladu, sú veľké. Žiada sa od neho znalosť jazykov, schopnosť štylisticky interpretovať dve literatúry, dva texty, schopnosť vyhodnocovať výrazové posuny atď. Zriedkavo však možno nájsť tieto požiadavky harmonicky aktívne v jednej osobe.

Len v krátkosti pripomeniem názory iných teoretikov prekladu.

Feldekove teoretické pozície vyjadrené v jeho knihe 'Z *reči do reči*' vzbudili dlhý rad kritických analýz.[19] Teoretickú hodnotu knihy zvyšuje aj doslov V. Turčányho. Spomenutý autor prispel k rozvinutiu teórie prekladu aj svojimi vlastnými štúdiami.[20] Feldekovu požiadavku, že 'prekladateľom poézie má byť iba básnik', D. Slobodník pokladá za jednostrannú a tvrdí, že chápanie prekladateľa poézie ako čistého básnika by zužovalo možnosti prekladateľstva a znamenalo by uprednostňovanie intuistického prístupu k poézii vôbec. J. Zambor vytvoril užitočný kompromis medzi týmito dvoma stanoviskami formu-

lujúc ho takto: 'Prekladateľ poézie nemusí byť pôvodným básnikom, ale básnikom byť musí.' Teoretik J. Hvišč[21] sa zamýšľa nad problémom významovej 'vernosti' a 'umeleckosti' (krásy) prekladu. Je to problém, v ktorom sa krížia dve protichodné stránky prekladateľského procesu. Ak prekladateľ upredností̌uje jednu z uvedených stránok, zvyčajne znehodnocuje druhú a naopak. Je to paradoxná situácia, v ktorej adekvátne splynutie oboch stránok je prakticky nemožné. B. Croce o tom napísal: 'Preklad je ako žena — verný je nepekný, a pekný je neverný'! —[22] Hvišč je presvedčený, že požiadavku vernosti a krásy prekladu treba riešiť kompromisne na zásadách funkčnej súhry direktív (v originálnom texte) a možností (v preloženom texte) kontaminujúcich sa (v prekladateľskom procese) výrazových systémov.

Dionýz Ďurišin sa zaujíma o faktory, ktoré nám umožňujú presne vyznačiť hranice medzi tzv. prekladateľským a autorským vzťahom k pôvodine.[23] Ďurišin myslí, že tento problém možno čiastočne riešiť pomocou významovej antinómie medzi pojmami vernosť a presnosť. Pojem vernosť sa tu rezervuje výlučne prekladateľskej činnosti, pričom pojem presnosti ako meradla vzťahu k pôvodine má v tomto prípade výlučne pomocnú a značne variabilnú funkciu. Hollého a Záborského bájky ako aj Krylove bájky a celá tvorba Žukovského mu dávajú možnosť rôzneho uplatnenia pojmov vernosti a presnosti v jednotlivých prípadoch.

Možno povedať, že zásluhou súčasnej slovenskej teórie prekladu, jej úrovne a analytickej formalizácie, sa výskum prekladu stal aktom exaktného bádateľského plánu. Najlepšie to vidieť pri štylistickej (Miko) a versologickej (Kochol) analýze umeleckého prekladu. Je pravda, že na jednej strane to priviedlo k oslabeniu intuitívnej analýzy a hodnotenia prekladu, no na druhej strane to posilnilo analytické danosti výskumu. Tým teória prekladu nadobudla mimoriadnu dôležitosť a v súčasnosti patrí podľa J. Hvišča[24] medzi najkoncentrovanejšie a metodologicky dobre fundované odvetvia literárnej vedy.

POZNÁMKY

1 Cfr. Romboid, Bratislava, 1968 č. 2, s. 1 a n.

2 V. Kochol, Popovič, Anton: Poetika umeleckého prekladu, Slovenská literatúra, 1973, č. 1. s. 100.

3 J.J. Revzin - V.J. Rozencvejg, Osnovy obščego i mašinogo perevoda, Moskva, 1964.

4 F. Göttinger, Zielsprache, Zürich, 1963.

5 Reuben A. Brower, On Translation, Cambridge, Massachusetts, Harward University Press, 1959.

6 J. Levý, Umění překladu, Praha, 1963.

7 F. Miko, Preklad ako hra na ekvivalenciu, Slovenské pohľady, 1971, č. 8, s. 22 a n.

8 A. Popovič, Preklad a výraz, Bratislava, SAV, 1968.
A. Popovič, Poetika umeleckého prekladu, Bratislava, Tatran, 1971.

9 Cfr. F. Miko, Invariant a rozptyl prekladu, Slovenské pohľady, 1971, č. 8, s. 54 a n.

10 Viď F. Miko, Štýl-komunikácia-dielo, Slavica Slovaca, roč. 11, 1976, č. 2, s. 124 a n.

11 Cfr. F. Miko, Úvod do slovenskej teórie prekladu, Romboid, 1970, č. 6, s. 43 a n.
Cfr. V. Kochol, Popovič, Anton: Poetika umeleckého prekladu, Bratislava, Tatran, 1971, recenzia v Slovenskej literatúre, 1973, č. 1, s. 100 n.
Cfr. J. Hvišč, Transformácia druhovej štruktúry v preklade, Slavica Slovaca, 1972, č. 4, s. 334 n.

12 Cfr. A. Popovič, Preklad a výraz, Bratislava, SAV, 1968, s. 27 n.

13 Viď F. Miko, Estetika výrazu, Bratislava, SAV, 1969.
F. Miko, Text a štýl, Bratislava, SAV, 1970.

14 Na existenciu univerzálií v podobe charakteristík prítomných v jazyku originálu i v jazyku prekladu nezávisle od rozdielov medzi ich gramatickými štruktúrami upozorňuje W.V. Quine, Meaning and Translation, v zb. On Translation, The Hague 1960.

15 A. Popovič, Prekladateľské metódy v poromantickej poézii, Litteraria VIII, Z historickej poetiky II, 1966, s. 188-213.

16 Cfr. A. Popovič, O pojme výrazový posun v preklade, Romboid, 1968, č. 2, s. 19 n.

17 Viď J. Levý, Umění překladu, Praha, 1963, s. 58.

18 A. Popovič, Štatút prekladateľskej kritiky, Romboid, 1973, č. 2, s. 45 n.

19 Cfr. A. Popovič, L. Lipka, M. Bartko, J.Zambor a iní vyjadrili svoj kritický posudok v článku: Preklad ako komunikácia, Romboid, 1977, č. 12, s. 20 n.

20 Cfr. V. Turčány, K poetike Hviezdoslavových prekladov, Slovenská literatúra, Bratislava, 1960/61, č. 4.
Cfr. V. Turčány, Rým v slovenskej poézii, Bratislava, SAV, 1975.

21 J. Hvišč, Transformácia druhovej štruktúry v preklade, Slavica Slovaca, roč. 7, 1972, č. 4, s. 334 n.

22 B. Croce, Estetica come scienza dell 'espressione e linguistica generale, Bari, 1922, s. 76.

23 D. Ďurišin, Od prekladu k tvorbe, Slovenská literatúra, 1974, č. 2, s. 166 n.

24 Cfr. J. Hvišč, op. cit., s. 336.

Ján Okáľ

ZO ZÁPISNÍKA

STRETNUTIE

Srdce mi ešte šalie —
bol večer v Redute,
muzikant núkal žiale,
cez hoboj preduté.

Ľúbim ťa, si mi riekla,
ľúbosť nás rozdrví,
úsmevom si mi striekla
zúfalstvo do krvi.

Raz možno zvieme, kto sme,
cudzinci v objatí,
blúdiace duše v kozme,
večnosťou rozviati.

HÁDANKA

Bola si zjavenie? Bola si zámlka?
Z hrdosti ľadovú mala si odiedzku —
už som chcel zahryznúť do tvojho jablka,
keď pery žeravé zapadli do piesku.

Bola si zjavenie? Bola si zámlka?
Z hrdosti ľadovú mala si odiedzku.

ROZLÚČKA

V prístave tvojom zaplatil som brežné.
Kým kotvu zdvihnem, pobozkám ťa nežne —
kotvu som preťal, loďná trúba vreští,
pokojnú plavbu prázdne srdce vešti.

V prístave tvojom zaplatil som brežné.

ŠIALENÝ ORBIT

Keď som sa zatúlal
do tvojho orbitu,
osud ma priputnal
o hviezdu opitú.

Od tých čias skrúcam sa
v šialenom oblúku —
kozmická presila
nezvolí rozluku.

MAL SOM ŤA PLNÉ OČI

Mal som ťa plné oči,
len srdce bolo prázdne —
šialená štvorka v koči,
prach minulosti na dne.

Mal som ťa plné oči,
lež srdce bolo hladné,
v srdci mi smútok vládne —
radosť sa inde točí.

Mal som ťa plné oči
a srdce bolo chladné —
pieseň mi v ústach sladne,
len život inde bočí.

O NIČ SOM NEPROSIL

O nič som neprosil,
úsvit ma orosil,
vďačnosť je vo mne nemá.

O nič som neprosil,
vietor ma roznosil,
už iba štipka je ma.

O nič som neprosil,
neoral, nekosil,
dobrá zem, ktorá zje ma.

Vít Ušák SDB

JOSIPOVAC — SLOVENSKÁ OSADA V CHORVÁTSKU

(K storočnici jej vzniku)

Slovenská osada Josipovac v Chorvátsku bude sláviť roku 1981 sto rokov od svojho založenia. Táto osada leží v severochorvátskom kraji, ktorý sa nazýva Slavónia a patrí do obce Djakovo. Má asi 900 obyvateľov, z ktorých asi 850 je Slovákov. Obšírne som opísal túto dedinu — od jej vzniku až do roku 1978 — vo svojej knihe Slováci v Chorvátsku.[1] Tu zhrniem o nej iba tie najhlavnejšie dáta a ostatné si môže záujemca prečítať v uvedenej knihe.

Slováci v Josipovci boli od začiatku a sú podnes schopní a pracovití. V mnohom predbehli aj starousadlíkov, od ktorých príležitostne kupovali polia. Dobré hmotné postavenie im umožnilo dvakrát postaviť si kostol, vybudovať si školu, učiteľské byty, školskú kuchyňu s jedálňou a sprchy. Dedina má vodovod, pre mládež ihrisko s obliekárňami i so sprchami. Toto ihrisko je svojím zariadením a funkčnosťou jedným z najlepších v djakovskom kraji.

Všetky podujatia posledného desaťročia Josipovčania uskutočnili samoodanením a dobrovoľnou prácou. Povaha týchto našich krajanov je svojrázna a viditeľne poznačená tvrdosťou životného boja, ktorým je pretkaná celá ich história, ale najmä jej začiatky. Sú náboženstva rímskokatolíckeho a pevne sa pridŕžajú svojej viery, ktorá im bola veľkou oporou v cudzom svete.

V Josipovci sa hovorí po slovensky pomerne čisto. Je to kysucké nárečie. Národné povedomie je výborné, hoci sa ono prejavovalo až do našich čias skôr ako lokálpatriotizmus. Do roku 1976 mali vyučovanie len po chorvátsky, kým dnes sa môžu vo svojej škole do určitej miery vzdelávať i v slovenčine.

Pri príležitosti josipovskej storočnice chcem poukázať na dôležitosť jedného z historických prameňov, ktorý mi veľmi poslúžil pri písaní dejín Josipovca. Sú to dejiny Josipovca od Stjepana Lukiča. Lukič bol farárom v blízkych Punitovciach v rokoch 1946-1951. Pod punitovskú faru pripadá i Josipovac, preto Lukič tamojších Slovákov dobre poznal a dejiny Josipovca napísal tesne pred odchodom z punitovskej fary r. 1951. Lukičovo dielko je napísané po chorvátsky a zostalo iba v rukopise. Pozostáva z troch častí. V prvej časti podáva krátky historický prehľad djakovského biskupstva, v druhej predstavuje slávneho djakovského biskupa Strossmayera a jeho priateľský pomer k Slovákom. Vlastné dejiny Josipovca sú až v tretej časti. Tu podávam v slovenskom preklade iba túto tretiu časť.

Založenie slovenskej dediny Josipovac

O vzniku dediny Josipovac sa dozvedáme z dejinných prameňov nasledujúce: «Najdôstojnejší pán Josip Juraj Strossmayer, cisársko-kráľovský právny tajný radca, djakovský biskup, ako majiteľ djakovského panstva založil v zmysle najvyššieho cisárskeho nariadenia zo dňa 23. 12. 1858 (č. 237 zem. vlad. a č. 242 d. z. 1) presťahovaním osadenie, ktoré sa skladá z troch nových dedín, ktoré sa majú nazývať Josipovac, Jurjevac[2] a Krndija.»

Podmienky parcelácie boli nasledujúce: Každá rodina dostáva 10 jutár lesa za cenu 50 forintov po jutre. Tie peniaze budú splácať amortizáciou po 7.5% tak, že sa počíta 5% v mene úrokov a 2.5% v mene kapitálu.

Splátky dozrievajú 1. januára a 1. júla dotyčného roku. Počiatok odvádzania poplatkov: 1.1.1891. Okrem toho, t.j. okrem peňazí, od každého jutra obsiatej zeme 50 kilogramov dotyčného osiva, od každého jutra lúky 2 forinty na rok, a napokon od každého vyklčovaného jutra po jednej siahe dreva raz navždy.

Okolití starousadlíci prejavili malý záujem o túto parceláciu. No čo nechceli starousadlíci, to urobili prisťahovaní Slováci. Neďaleko od Orahovice oddávna boli štyri dediny, do ktorých sa boli prisťahovali Slováci už prv. Boli to: Zokov Gaj, Duga Medja, Petrovo Polje a Podrumina.

Obyvatelia Dlhej Medze (Duga Medja) i Podruminy si zakúpili po jednom zvone pre svoje dediny. Ako dobrí katolíci želali si, aby tie zvony boli posvätené. Ich dediny pripadali pod záhrebské arcibiskupstvo. Nakoľko však Záhreb im bol ďaleko, poprosili nebohého biskupa Strossmayera, aby im ich posvätil. Biskup sa spočiatku vyhováral, pretože neboli z jeho biskupstva, ale ako starý a dobrý priateľ Slovákov, predsa pristal na ich modlikanie a zvony im posvätil.

Po posviacke zvonov sa dal do reči s vedúcimi, medzi ktorými boli Vavrin Kanísek a Štefan Zelník, obidvaja z Podruminy. Tak sa dozvedel o ich ťažkostiach, o ich ťažkom položení a uľútilo sa mu ich. Ponúkol im teda panskú zem djakovského biskupstva pod spomenutými podmienkami. Bolo to v jeseň r. 1880. Už 17. januára 1881 prišlo z tých dedín 40 ľudí — z hlavných rodín — do Djakova, aby prevzali les na klčovanie. V ten istý deň — na svätého Antona pustovníka — odišli «v snehu po kolená» do dnešného Josipovca.

Tam im mali byť rozdelené čísla. No z tých 40 rodín došlo[3] len 10 a boli medzi nimi: Kristek Matej, Kanísek Vavrin, Zelník Štefan, Šuljak Jozef, Pajeska Jozef, Faktorík Martin. Z druhých dedín prišli: Džeri Ivan, Eling Eliáš, Komak Andrej, Vávra Ďuro. Ďalší zasa došli rovno zo Slovenska, väčšinou z týchto dedín: Stará a Nová Bystrica, Klubina, Radôstka, Zborov. Medzi prvými prišli rodiny, ktorých hlavy boli: Ďuro Labák, Štefan Funiak, Jožo Králik, Ivan Konjušak, Mišo Kukučka, Štefan Kukučka, Jožko a Štefan Vanjevac, Štefan Brandis, Jozef Ďunďa, Ďuro Kristek, Adam Brij.

Tak už r. 1881 na jeseň nachádzame v lese «Polovina struka» a

«Pašine» okolo 53 domčekov z dreva, ktorých obyvatelia rúbu a kácajú zo dňa na deň stáročné slavónske duby, aby starý les pretvorili na úrodné polia.

Bolo treba času a nadovšetko energie, pevnej vôle a usilovných slovenských rúk, aby ustúpili stáročné pralesy, namiesto ktorých dnes vidíme asi 600 jutár úrodnej prvotriednej pôdy, na ktorej sa vlní zlatá pšenica, rodia sa výborné zemiaky a siatiny všetkých druhov.

Bolo treba kopať odvodňovacie kanály, jarky, lebo dedina leží o 21 metrov nižšie než neďaleké Gorjany. Bolo sa treba boriť s nedostatkom, so všetkými prírodnými ťažkosťami, dokonca i s vlkmi, s veľkými hadmi, ktoré dnes už vyhynuli. Vraj boli dlhé aj dva metre a hlavu mali ako malý pes.

Pomaly, pomaly drevené domčeky, v ktorých bolo i dosť dymu, ustupovali pekným, úhľadným a vybieleným domom. A kde pred sedemdesiatimi rokmi vládla voda, ktorá tiekla aj meter širokými potokmi, dnes stoja dva rady domov v dĺžke jedného a pol kilometra.

Boh svojich neopúšťa! A Slováci boli i ostali Božím národom. Už r. 1882 si postavili malú drevenú kaplnku, v ktorej sa schádzali na modlitbu a ďakovali Bohu. Tu čerpali silu a vytrvalosť, aby neklesli na duchu vo svojich ťažkostiach. No keď sa zmohli a postavili sa na nohy, postavili murovaný kostol (r. 1923). o čom ešte bude reč.

Hodno spomenúť ešte niečo. V knihe «J.J. Strossmayer, biskup bosensko-djakovský a sriemsky — r. 1850-1900», tretí diel, str. 858 je zapísané, že biskup Strossmayer dostal od Turkoviča za les v Slavničkom lugu i v Pašine, ktorý predal Turkovičovi a kde dnes je Josipovac, 50.000 forintov. A túto sumu vložil do základov Chorvátskej univerzity v Záhrebe. Duby z Cerovca (Jurjevca, pozn. prekl.) sú zvečnené na kanonických sedadlách a na ostatnom dubovom nábytku katedrály v Djakove. A duby z Krndie (r. 1875) vošli do základov Akadémie vied a umení v Záhrebe.

Milko Čepelič, apoštolský protonotár a kanonik djakovskej katedrály, píšuc dejiny svojej rodnej obce Vuka, sa vyjadruje takto: «A kto by mohol vyrátať, kedy a kde boli uložené väčšie sumy, ktoré veľký biskup z našich lesov — osobitne z okolia Vuky, Beketiniec a Punitoviec — vyťažil a uložil do djakovskej

katedrály! Preto naše pokolenie, keď pomyslí na záhrebskú univerzitu, na ktorej sa naši synovia učia za profesorov, lekárov, keď pomyslí na našu Akadémiu, ktorá šíri slávu chorvátskeho národa po celom učenom svete, keď počuje o Galérii obrazov v Záhrebe, ktorú nám mnohí závidia, nech si spomenie na lesy, ktoré naši dedovia polievali svojou krvou, aby z nich po dvoch-troch storočiach vznikli pamätníky kultúry, že by nás naši nepriatelia nemohli držať v temne, ani sa pokúšať o naše zničenie.»

Nový kostolík v Josipovci

Keď sa Slováci v Josipovci pozdvihli, oslobodili sa od ťažkostí, ktoré ich sprevádzali pri zakladaní dediny. No keď si postavili domy, ktoré nezaostávajú za domami starousadlíkov v Slavónii, rozhodli sa postaviť kostolík-kaplnku, aby sa poďakovali Pánu Bohu a svojmu ochrancovi sv. Michalovi. Kostolík postavili r. 1923, a to na svoj náklad s pomocou najdôst. pána biskupa Antona Akšamovica. Stavali vo vlastnej réžii a náklad dosiahol sumu 50.000 dinárov. Bol posvätený 29.9.1923.

Kostolík stojí v strede dediny, je dlhý 11 metrov, široký šesť metrov a veža je vysoká 16 metrov. Je pokrytý eternitovými platňami a veža plechom. Pred kostolíkom je veľký kamenný kríž a od ulice je železná ohrada. Vo svätyni je oltár sv. Michala, Najsvätejšieho Srdca Ježišovho a sv. Jozefa. V lodi je starodávna socha Matky Božej zadovážená z Poľska.

Kostol bol vymaľovaný r. 1929 a vtedy bol čiastočne i popravený znútra. Zvonku bol dôkladne opravený r. 1950, a to zásluhou Rudolfa Batorka. Nebude od veci spomenúť, aby sa nezabudlo, že maľba r. 1929 bola urobená na trovy Ivana Kristeka a jeho synov Andreja, Pavla a Štefana.

Akciu za postavenie kostola viedol v dedine vtedajší richtár Adam Krcha. V podujatí pokračoval a ho aj dokončil jeho nástupca Ivan Kukučka. Okrem spomenutých boli vo výbore ešte Matej Komár a Andrej Kristek.

Keď Slováci slávili r. 1931 50-ročnicu od vzniku svojej dediny Josipovca, nazbierali medzi sebou takú sumu peňazí, že mohli kúpiť zvon ťažký 193 kilogramov. Na tom veľkom zvone je tento nápis: «Na pamiatku 50. výročia od vzniku dediny a na znak

vďačnosti svojmu dobrodincovi, nebohému biskupovi Strossmayerovi, kúpený za milodary r. 1931.» Pri tej príležitosti zadovážili bratia Imro a Jožo Kuric zvon, ktorý váži 50-60 kilogramov.

Dnes má josipovský kostolík tri pekné omšové rúcha, albu, rochetku, štólu, pozlátený kalich, kadidlo, nádoby na svätenú vodu, štyri zástavy, miništrantské obleky, misál, rituál atď., teda to najpotrebnejšie.

Kostol v Josipovci je čistý nielen zvonku, ale i okolo neho sú posadené kvety a udržujú sa ako malý park.

Slováci z Josipovca nezabúdajú ani na svoj farský kostol v Punitovciach. Radi doňho chodia na všetky pobožnosti a pomáhajú i hmotne, kedykoľvek sa ukáže potreba. Zásluhou rodiny Michalina bola postavená krásna «Lurdská jaskyňa» v blízkosti farského kostola v Punitovciach.

Ak berieme do úvahy, že Josipovčania kúpili r. 1881 500 jutár zeme a že dnes po sedemdesiatich rokoch majú 1600 jutár ornej pôdy a 380 jutár vlastného lesa,[4] tak to značí, že Josipovčania nadobudli každý mesiac od svojho príchodu dodnes dve jutrá. Teda každý mesiac o dve jutrá zeme viac.

Mohli by sme sa pýtať: Odkiaľ kupujú toľko zeme a dokiaľ budú kupovať? Odpoveď na túto otázku je krátka: Bohatnú a kupujú od tých, ktorí sú nakazení «bielym morom»,[5] od korheľov a márnotratníkov. A napredovať budú až dotiaľ, dokiaľ i sami nebudú nakazení spomenutými neresťami. Tak teda: po stopách svojich otcov napred! Radi do kostola a k sviatostiam. Nech sa počuje na podvečer spoločná modlitba, nech po ulici nevidno korheľov, nech si mladší uctia starších, nech je škola plná detí ako aj tohto roku. Je ich 120, čo je na česť i Cirkvi i národu.

Pisateľ týchto riadkov by mal ešte spomenúť rozličné pekné ľudové obyčaje, najmä pracovitosť Slovákov a ich sociálne povedomie. Keď napríklad jeden nemôže zvládnuť nejakú dlžobu, priskočí celá dedina. Tak isto, keď niekto stavia dom.

Škola

Pretože toto píšem narýchlo, — odchádzam totiž na iné miesto — nechávam túto prácu nedokončenú. Chcem však ešte nakrátko spomenúť školu.

Keď sa Slováci nasťahovali do Josipovca, dlho nemali verejnej školy, ale privátnu. Inými slovami, deti vyučoval inteligentnejší, kultúrnejší, od prírody nadaný sedliak vo svojom dome, a i to len cez zimné obdobie, keď deti nie sú zamestnané na poli a pasením dobytka. Toto sú, hľa, mená tých učiteľov po poriadku: 1. Kolembus Martin, 2. Kmeť Jožo, 3. Škorvaga Ivan, 4. Pajeska Jožo. Piaty v tomto poradí bol Alojz Lašák, učiteľ na penzii zo Slovenska.

Zaujímavé je, že deti sa učili od začiatku v škole i učitelia vyučovali po chorvátsky, kým doma — ako i dnes — hovorili po slovensky. Od r. 1946 majú Josipovčania svoju verejnú školu vo svojej dedine. To je štátna základná škola, ktorá je dočasne umiestnená v sedliackom dome na cirkevnom pozemku. Ten pozemok zostal vo vlastníctve Cirkvi. Budova však nevyhovuje potrebám školy a najmä veľkému počtu detí — okolo 120.

Riaditeľmi tej školy od začiatku dodnes boli: 1. Mária Bogdanic, 2. Anatelko Lukač, 3. Andjelina Kečan.

Ťažko je učiteľom, učiteľkám i deťom v dnešných úzkych a tesných miestnostiach. Ale predsa sú veselí jedni i druhí, lebo každý deň pozerajú, ako sa vedľa toho sedliackeho domu dvíha veľká, jednoposchodová budova, ktorá sa stavia v mene Družstevného domu. Tá budova je budúca škola, s akou by sa popýšili i mestá. Je okrasou i pýchou dediny. Najväčšie zásluhy na tom má Rudolf Batorek. Môžeme dúfať, že sa škola presťahuje do tej budovy pri príležitosti sedemdesiateho výročia od založenia Josipovca. Nech je i to Bohu na slávu a pre dobro národa!

Tieto dejiny osady Josipovac zostavil narýchlo pred svojím odchodom z tejto fary Stjepan Lukic.

Poznámky

1. Ušák Vít, Slováci v Chorvátsku, Cleveland-Rím 1978, s. 110-123.

2. Jurjevac je tiež slovenská osada; má asi 450 obyvateľov.

3. Zmysel by mohol byť tento: Nie všetci štyridsiati, čo prišli do Djakova, išli hneď aj do lesa, kde mal vzniknúť Josipovac.

4. V Chorvátskej socialistickej republike sú len tri lesy, čo ostali súkromníkom. Urbárske lesy boli totiž poštátnené.

5. Biely mor (bijela kuga) je výraz pre označenie jedno-dvojdetných rodín; tento zjav Lukic už vtedy v Slavónii pozoroval.

Východná rieka

Peter Huchel

Nehľadaj kamene
vo vode nad bahnom,
loďka je preč,
na rieke
nie sú už siete
a koše.
Slnečný knôt,
záružlie bahenné
zotlelo v daždi.

Len vrba podá ešte
vyúčtovanie,
v jej koreňoch
skrývajú sa
tajomstvá
tulákov,
úbohých pokladov
hrdzavá udica,
krabica bezodná
na uchovanie dávno
zabudnutých hovorov.

Na vetvách
prázdne hniezda sýkoriek,
jak vtáčky ľahké boty.
Nikto ich nenatiahne
deťom na nohy.

Preložil *Marián Žiar*

Väzenie, Žitomír 1944

Wolfdietrich Schnurre

Ten, ktorého mali zastreliť,
spieval až do rána. Vo svojom
speve hovoril o modrej lagúne,
o čajkách, túžbe po domove, a
o jednej plačúcej najmilšej.

Ten, ktorého mali zastreliť,
spieval pieseň aj, keď ho
už k múru postavili.
Salva zarachotila: Teraz
zaznela pieseň vo všetkých celách.

Ten, ktorého zastrelili,
naučil ma vážiť si piesne
o modrých lagúnach
a bielych čajkách;

aj keď farba slnka
na nich
pripomína
marcipán a mydlový lúh.

Preložil *Marián Žiar*

MOST ZAZNAMENÁVAME

Za Ľudom Fullom (1902-1980)

Zima sa nakláňala k jari 1980 — a na Slovensku výtvarný svet opúšťal maliar a ilustrátor-grafik Ľudo Fulla. Zomieral vo svojom ružomberskom rodisku, v susedstve galérie venovanej jeho životnému dielu. Vo Fullovom zraku dohasínali farebné zostavy ikon, tie cinóbrové červené, ostré žlté a kde - tu mitisové zelené tóny, medzi ktoré sa rozprskli tmavohnedé škvrnky. V rohoch malieb, z ľudovej maľby čerpané a uspôsobené kytice kvetov zvädli.

Niet už Ľuda Fullu,farebného vychutnávača postáv slovanských ikón a ľudových malieb slovenských ako aj drobných grafických škvŕn bieloby v drevorezoch a v linoleorezoch. Ostáva nám len jeho dielo, dielo sledujúce silne ľudovú tvorbu a tichý zápal náboženský.

Kedykoľvek išlo o slobodu umeleckého prejavu, Fulla sa nedal nikým spravovať. Bol schopný v Bratislave hocikedy sa vzdať svojho výhodného postavenia a utiahnuť sa do tíšin svojho ateliéru v Martine, v Žiline alebo v rodnom Ružomberku, aby ďalej žil a sníval svoje vidiny.

Maľoval a kreslil s rozvahou, po uvážení a odstupe kladúc fliačok za fliačkom na plátno alebo vyrýpnuc zo spleti čiar svietiacu škvrnku. Veď bol vychutnávačom škvŕn a rozvažitým ukladačom čiar. Fulla náhlením svoje dielo nezľahčoval. Slovenskosť z jeho tvaroslovia i farebnej zostavy vždy prerážala a dojímala aj cudzincov. Preto Ľuda Fullu často vyznamenávali aj medzinárodne na výstavách, lebo jeho tóny slovenskosti svet dojímali.

Pod Fullovým rúchom sa skrývala ešte jedna tichá a vytrvalá vlastnosť. Pre tú vlastne opúšťal aj verejné učilištia. Bola to Fullova náchylnosť k nábožensky mocne založenému hĺbaniu. Dal jej výraz aj v Ríme, v kruhu slovenských duchovných, hmatateľným spôsobom. Jeho dvojfarebný drevorez Srdce Ježišovo je dodnes rozšírený a známy v slovenských rodinách na Západe, za morom. Nehovoriac o jeho obraze Sv. Cyrila a Metoda, zostavenom z abstraktných a ozdobných prvkov, ktorý sa tak ujal medzi Slovákmi roztratenými po svete. Fullove Madony sú tiež vyznaním toho sveta, v ktorom žil.

Po Martinovi Benkovi vo Fullovi odchodí slovenský umelec európskeho formátu a slovenského vidu, schopností, ktoré sme často pozorovali u neho a pri stykoch s ním a potom vycítili z Fullovho tvaroslovia stupnice jeho farebnosti. V oslavnej básni Valentína Beniaka, napísanej o Fullovi, výstižnom ilustrátorovi jeho básní, to tiež cítiť, lebo Beniak všetko to za nás zavčasu vycítil z Fullovho počínania.

Jozef G. Cincík

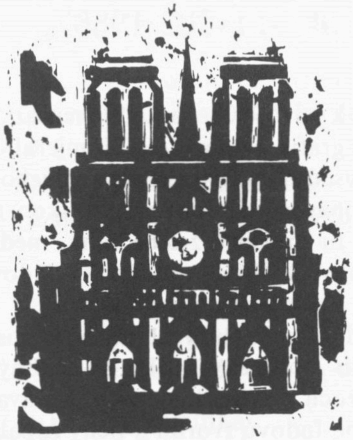

KNIŽKA, KTORÚ OBÍSŤ NEMOŽNO

Nie, knižku, ktorú napísala Agnesa G.J. pod názvom *Koloman Sokol — v zemi smädných* a vydala ju Dobrá kniha nákladom slovenských Jezuitov (P.O. Box 600, Cambridge, Ont., Canada) v grafickej úprave Tibora Kovalíka a s fotografiami dr. Boba Puskailera, nemožno ani v slovenskej diaspore odbaviť recenziou alebo dvoma. Nemožno preto, lebo ide v mnohom ohľade o dielo priekopnícke a svojím spôsobom aspoň v slovenskej literatúre jedinečné. Nie preto, že autorka píše o Sokolovi. O Sokolovi za posledného polstoročia popísalo sa na Slovensku i v zahraničí možno viac, než o ktoromkoľvek slovenskom výtvarníkovi a niektoré z týchto vecí boli napísané veľmi dobre. Agnesa G.J. teda Sokola «neobjavila» v bežnom zmysle tohto slova, lebo svojou knihou nespravila známym doteraz neznámeho umelca. A predsa jej musíme dať uznanie za veľký objav, lebo za každé dielo, ktoré je poznačené géniom Sokolovej tvorivosti, po prečítaní jej knihy môžeme si postaviť Sokola človeka. Až doteraz bol Sokol-človek práve taký neznámy, ako bol Sokol-umelec známy.

Možno postaviť otázku aj tak, či je vôbec dôležité poznať umelca pri

hodnotení umeleckého diela. Veď aj taký estét, ako bol Oscar Wilde, v úvode k románu Obraz Doriana Greya hovorí, že umelec je tvorcom krásy, ale cieľom umelcovej práce je zakryť seba umením. Možno v časoch oneskorených romantikov to aj bola pravda, ale medzivojnové roky odplekali iný rod umelcov a s oneskorením síce, aj obecenstvo sa začalo dívať na umenie inými očima. Len obecenstvo je na vine, ak šarlatánmi hypnotizované híka o nádhere tkanív, keď nahého kráľa podvodníci obliekajú ničím. Umelecká pravda dnes nejde len pod rúcho, ale aj pod kožu, a nie nahú, ale vypitvanú pravdu stavia pred oči diváka. Estetický zážitok nestačí. Musel sa spáriť so zážitkom etickým. Tu to volajú umením zaangažovaným a vravia o tom ako o čomsi strašne novom. Novom pre tých, čo nevedia.

Ak o niektorom umelcovi možno povedať, že priam vhupol do vedomia verejnosti, teda právom to platí o Sokolovi. Kým napríklad aj taký Benka alebo Fulla len pomaly presakovali do národného kultúrneho tkaniva, Sokola jeho vrstovníci vrhli na obrazovku vedomia už ako študenta na pražskej akadémii výtvarného umenia. Nielen vtedajšie študentské časopisy, ale aj Smrekov Elán prinášal reprodukcie jeho grafických listov so sprievodnými textami od Sokolovho priateľa a obdivovateľa Dr. Jozefa Cincíka, ktorý Sokolovi usporiadal v Turč. sv. Martine aj prvú výstavu, ktorá ho už pevne zasadila medzi najlepších z najlepších slovenských výtvarníkov.

Prekvapuje teraz po rokoch, že Sokol síce rád spomína na priazeň svojich pražských profesorov, ale mlčaním obchodí slovenských priateľov a vôbec celú slovenskú verejnosť, ktorá ho tak vrúcne prijala. V spomienkach to podáva tak, že v Mexiku ho vedeli pochopiť a zverili mu zakladanie veľkej a po niekoľkých rokoch už slávnej grafickej školy. Implicitne by sa teda dala postaviť otázka, prečo nie Slováci? Pretože v tom čase Slováci takej školy nemali a nemohli mať, lebo Praha zanovito odmietala dať súhlas na dobudovanie slovenského školstva. Sokol možno nevie alebo nechce vedieť, že aj keď bol v Mexiku, jeho priatelia reprodukovali každú jeho prístupnú grafiku a zaznačili každý jeho úspech. Že ho po vojne sklamali komunisti? Za to vari nemôžu ani tí Sokolovi komunistickí priatelia, ktorí si to všetko tiež «inak predstavovali» a za svoje predstavy platili oveľa bolestnejšie ako Sokol, keď sa po vojne na Slovensko vrátil len na to, aby už natrvalo a neodvolateľne svoju rodnú krajinu opustil.

Keď sa potom natrvalo usadil v Spojených štátoch, akoby sa bol úplne vzdal všetkého, čo dovtedy stvoril, ešte aj zvučného mena vo svete výtvarníkov, a začal sa prebíjať od najbiednejších začiatkov až po svoju síce tiež biednu, ale «splendid» izoláciu. U menších talentov by to možno bola quichotovská história nepochopeného človeka, ale Sokol je titan a

ľudí z takého rodu musíme obdivovať, ba až závidieť im, že vedeli ostať sebou napriek všetkým a všetkému. Súhlasiť alebo nesúhlasiť so všetkým, čo robia? Načo? Rešpektovať ich, pokloniť sa ich nadľudskému zápasu o seba, ale nenazdávať sa, že keď rušíme ich samotu, prejavujeme im priazeň.

Ako sa autorka knihy mohla priblížiť k bytosti, ktorá je už zaživa monumentom vlastného života? Pokúsili sa o to viacerí, ale vyšlo to ako ťahavá presladená melasa, z ktorej fučali na povrch bubliny o tom, že Sokola treba porozumieť alebo ľutovať. Ľutovať titana? Porozumieť reveláciu? Preto rešpekt je prvá rovina, na ktorej sa autorka k Sokolovi približuje. S citom, ale bez precitlivoti ako seizmograf zaznamenáva výbuchy tohto vulkanického obra a vo vlastnej vyhni tvorivosti odlieva každú vetu presne do vyváženej axiomy. Bez zbytočných adjektív je to sporá, zrnitá a v jednoduchosti elegantná próza autorky, ktorá si vie ceniť slovo aspoň tak vysoko ako objekt jej knihy, ťahy svojho štetca alebo kriedy. Veci, ktoré sa priečia racionálnemu podaniu, necháva v náznaku a práve tu čitateľa až provokuje, aby sa sám usiloval dostať ponad vysloviteľné až k nevysloviteľnosti. A keď sme na začiatku naznačili, že hoci sa o Sokolovi už popísalo mnoho a dobre, Agnesa G.J. práve tu vykonala objaviteľskú prácu. Z otázky, ktorú kladie na konci svojej knihy, keď sa pýta, komu patrí Koloman Sokol, by sa mohlo zdať, že vari Slovákom menej ako iným. Veď z knihy sa zdá, že jediný estetický zážitok, ktorý si Sokol zo Slovenska uchoval, je spev telegrafných drôtov v doline Váhu. Teda u autora, ktorému je vizuálny prejav životom, ide tu o auditívny zážitok. Ale v Sokolovej tvorbe okrem Mexikánov nemožno aj tak identifikovať žiadnu národnosť. Všade ide len o človeka. A Slováci ako ľudia majú na jeho dielo práve taký nárok, ako ktokoľvek iný.

Namiesto toho, aby sme sa trápili nad tým, že Sokol nemaľoval stankovských pltníkov, gombášskych drevorubačov, sliačanských furmanov alebo važťanských pastierov, pri pohľade na jeho rozmerné kompozície si musíme vzdychnúť: «Papier, papier, papier. Prečo mu nešťastný slovenský národ nemohol ponúknuť hektáry klenby a stien, aby ich zaľudnil tak, ako mexický freskár Diego di Rivera. To je strata. Sokolova i slovenského národa.»

Ale je tu ešte jedna veľmi dôležitá vec. V stredovekom úžasnom vypätí stavba katedrály bola najvyššou ambíciou robotníka remeselníka i umelca. Skôr Sokolova ako národná tragédia je, že on ani neprejavil záujem o stavbu slovenskej katedrály.

Agneša G.J. vykonala veľké dielo, že knihu napísala, majster Kovalík že ju tak krásne vystrojil a Dobrá kniha, že ju vydala.

Ján Okáľ

Charles Murin: NIETZSCHE PROBLÈME-GÉNÉALOGIE D'UNE PENSÉE;
Les Presses de l'Université de Montréal, Librairie philosophique J. Vrin, Paris, France, 1979.

Odborníkom vo filozofii je známe, že osobnosť a dielo nemeckého filozofa Fridricha Nietzscheho (1844-1900) sa stali v ostatných dvadsiatich rokoch znovu živou problematikou a predmetom hlbšieho skúmania ako aj diskusií medzi predstaviteľmi viacerých filozofických, vedných a literárnych odvetví. Podnetov k tomuto novému záujmu o Nietzscheho je viac a jedným z najsilnejších je, podľa našej mienky, súčasný náboženský zmätok a morálny úpadok, do ktorého sa ľudstvo dostalo vplyvom revolučných objavov prírodných vied a mravným zmaterializovaným zmýšľaním najmä bohatších a moc majúcich vrstiev ľudskej spoločnosti po celom civilizovanom svete. O Nietzscheho sa zaujímajú a k nemu vracajú teológovia v súvislosti s jeho výrokom o «smrti Boha» a zániku viery v bohov a hľadajú v jeho psychologickom a antropologickom blúznení akúsi podporu a zdôvodnenie tzv. *God is dead Theology*. Filozofi, hlavne tí, čo patria do existencialistického tábora, vykladajú Nietzscheho enigmatické intuície a antimetafyzické náhľady na počiatky a ďaľšiu budúcnosť človeka v zmysle tzv. existenciálnej *autentičnosti,* robiac z neho jedného zo svojich predchodcov a zakladateľov. A konečne umelci a vedci sa chcú poučiť z diel Nietzscheho, čo vlastne mal na mysli tentoináč geniálny duch, keď svojím často až neuveriteľne krutým a Bohu sa rúhajúcim spôsobom rúcal a vyvracal všetky duchovné hodnoty, ktoré obhajovala a vytvorila gréckokresťanská špiritualistická kultúra.

Do tohto rámca problémov načiera aj dielo nášho slovenského filozofa, profesora Dr. Karola Murína, pôsobiaceho na univerzite v Montreale, Kanada. Kniha je vo francúzštine a predstavuje prvý zväzok plánovaného obšírnejšieho diela, na ktorom profesor Murín pracuje už vyše pätnásť rokov. Tak po stránke prísnej vedeckej metódy ako aj obsahu patrí autorovi najvyššie uznanie za napísanie tak dôkladného

diela. Je ono výsledkom dôkladného štúdia filozofických prác Nietzscheho ako aj jeho literárnych, básnických, dramatických a hudobných výtvorov, ktoré autor podrobil svojej «genealogickej» metóde tak, aby celkový obraz osobnosti, charakteru a najzáhadnejšie stránky Nietzscheho neuveriteľnej všestrannosti vynikli čo najjasnejšie. Tým sa Murínovo dielo o Nietzscheovi stalo nielen obohatením doterajšej odbornej literatúry o Nitzscheovi, ale je aj do veľkej miery unikátom medzi súčasnými dielami, napísanými svetovými autoritami za posledných päťdesiat rokov. Táto Murínova originalita spočíva hlavne v tom, že sa vedome vyhol tendenciám predstaviť osobnosť i filozofiu Nietzscheho z hľadiska iba jednej alebo druhej dominujúcej charakteristiky, jednej filozoficko-kultúrnej problematiky, čo je tak príznačné u iných odborníkov, ktorí sú považovaní za autority o Nietzscheovi. Murín vyzdvihuje túto svoju snahu sám, keď poukazuje na to, že mu išlo hlavne o správnejší, hlbší a podľa jeho vlastného prieskumu diel a života Nietzscheho aj omnoho vernejší obraz tohto problematického filozofa, umelca a v istom slova zmysle génia.

Dielo obsahuje sedem častí, v ktorých autor podáva výsledky svojho sliedenia po prameňoch o Nietzscheovom osobnostnom a myšlienkovom vývine, jeho duchovnom a umeleckom raste, jeho vrchoľne zaujímavom duševnom, náboženskom postoji k svojmu rodinnému a neskôr aj širšiemu spoločenskému okoliu a konečne o jeho tragickom duševnom pomätení a strate mentálnej normálnosti, ktorá končí smrťou 25. augusta 1900. V týchto siedmich kapitolách Murín používa metódu, ktorú nazýva *la méthode généalogique d'interprétation,* pričom on ako pisateľ chce hrať iba rolu *du révélateur,* alebo predstaviteľa faktov, dát a udalostí, ktoré sa odohrali v živote Nietzscheho a ktoré sa mu podarilo verifikovať z prameňov, diel, autobiografických, rukopisných i uverejnených už záznamov, hudobných skladieb, básní, dramatických pokusov a z rozhovorov s autoritami, znalcami diela Nietzscheovho, ktorých mohol dosiahnuť korešpodenciou ale aj osobným stretnutím a návštevami po Nemecku, Francúzsku a inde. Tento postup, ktorý Murín v svojom diele rozdelil na dva tématické i časové úseky a to, tzv. *questionnement t.j. kladenia si otázok, stavania problémov, objavovania sporov, protikladov, záhad a nezrovnalostí v diele a živote Nietzscheho,* a úsek *des réponses* alebo odpovedí, riešení problémov ako aj iných nových alebo aspoň syntetizujúcich náhľadov Nitzscheových, je autorovi zárukou, že v diele tak široko a hlboko koncipovanom sa mu už v tomto prvom zväzku podarilo predstaviť Nietzscheho v novom a viac pochopiteľnejšom svetle. Je len prirodzené, ako sám Murín priznáva, že priniesť niečo úplne nového o Nietzscheovi je takmer trúfalosť, lebo Nietzsche je filozof a autor, ktorému venovali

pozornosť a zasvätili takmer celý svoj vedecký záujem mnohí uznaní odborníci ako aj kandidáti doktorátov z filozofie, literatúry a najnovšie i teológie vo svojich dizertáciách.

Preto i pisateľ tejto recenzie sa obmedzuje iba na tie aspekty Murínovho diela, ktoré našiel s veľkým potešením a uznaním nielen originálne v ohľade spomenutej už genealogickej metódy, alebo aspoň jej aplikácie, ale tiež vyzdvihuje všestrannosť, ktorú si profesor Murín bol schopný nadobudnúť dlhoročným sliedením po prameňoch, znalosťou vyše päťdesiat monografov napísaných za posledných dvadsať-tridsať rokov, a nie v menšej miere jeho talent rozlišovať metodologickú verifikačnú prísnosť od subjektívnych dohadov odporcov alebo obdivovateľov Nietzscheho, ktoré vlastnosti sú tak zriedkavé v našej filozofickej a všeobecne kultúrnej súčasnosti. Pravdaže, celé bremeno plnšej zodpovednosti za voľbu svojej metódy ako aj ťažký údel povinnosti vyrovnať sa s Nietzscheho ateistickými, protikresťanskými, materialistickými a mechanistickými náhľadmi, ktoré mali a stále majú tak ničivý vplyv na mysle a srdcia súčasných hľadačov východísk z duchovnej krízy, pomätenosti, ako dôsledku nami už spomenutého zlomu ostáva pre profesora Murína, kresťanského filozofa katolíckej rodinnej i národnej tradície, najtvrdším orechom. Lebo je omnoho ľahšie klásť otázky, hľadať ťažkosti, chyby, kontradikcie, ako je nájsť riešenia, odpovede a filozofické špekulácie, zlúčiteľné s kresťanskými *zjavenými pravdami,* ktoré sú základom evanjelia a ktoré objasňovať a brániť aj proti Nietzscheovi bolo a zostane večne hlavným poslaním a *raison d'etre* kresťanskej filozofie.

Zostávajúc však pri tomto prvom zväzku Murínovho *opus majus* možno poukázať aspoň zbežne na to, že Murínovo predstavenie Nietzscheho je nie obmedzené iba na jeho filozofický profil, ktorý bol vypracovaný hlavne v posledných desaťročiach nemeckými filozofmi a neskôr pod ich vplyvom aj francúzskymi, anglickými a inými. Murín sa predstavuje v tejto knihe rovnako dobrým znalcom Nietzscheho ako básnika, literáta, hudobného skladateľa, ako aj filozofa, náboženského, politického a antropologického mysliteľa. Výrazom tohoto širšieho zamerania a Nietzscheho všestrannosti je aj podtitul knihy *Généalogie d'une penseé* ako už aj samý titul *Nietzsche Problème,* čo poukazuje na šírku odrážajúcu sa v samom obsahu Murínovho diela. Ba možno povedať, že literárny historik, kritik ako aj historik kultúry a náboženského myslenia sa poučí o Nietzscheho príspevkoch do týchto jednotlivých odvetví kultúrneho vývoja súčasného ľudstva a civilizácie. Murín cituje množstvo ukážok z Nietzscheho básnických prvotín, autobiografických záznamov, z jeho mnohozväzkovej korešpodencie, aby takto dokumentoval a sprístupnil čitateľovi osobnosť a významnosť

Nietzscheho čo možno najvernejšie. Kniha je vzorom metodickej presnosti hlavne v členení materiálu dôslednosti, ktorej sa ho autor pridržiava. V prvej časi nazvanej *Le problème Nietzsche* autor načrtáva svoj metodický program a postup, ako ho vidí sám v začlenení do súčasnej tematiky a v porovnaní s inými dielami o Nietzscheovi. Časť druhá je venovaná Nietzscheovým kritikám *náboženských* hlavne *kresťanských* náhľadov. Tretia časť sa zapodieva otázkami *citov vlastenectva, národovectva* a tzv. inštinktu alebo *lásky domova* (Heimat). Štvrtá časť pojednáva o Nietzscheovom postoji k *prírode*, a to tak v poézii a umení, ako aj zo stanoviska filozofického a psychologického. V piatej časti oboznamuje Dr. Murín čitateľa s vývojom Nietzscheových náhľadov na *mravnoť, rozdiel medzi dobrom a zlom* a na ich genealógiu. Šiesta časť je venovaná *estetike*, filozofii umenia, básnictvu, maliarstvu, sochárstvu, architektúre a výtvarníctvu, končiac s hudbou, ktorá podľa Nietzscheho je «múzou všetkých múz», t.j. vrcholom všetkých umení. Konečne v siedmej časti Dr. Murín zhrňuje Nietzscheove náhľady na *dejiny a vedy*. *Doslov* rekapituluje znovu plán a rozdelenie celého diela, podkladá celú štruktúru knihy obranou svojej genetickej metódy a všetky časti vyplňuje citátmi Nietzscheových básní, esejí na patričné témy ako aj vzácnymi autorovými postrehmi biografickými o Nietzscheovom živote a charaktere.

Pretože tento prvý zväzok je iba akoby úvodom do celého diela a autor na viacerých miestach sľubuje pokračovať vo svojej čisto filozofickej kritike Nietzscheho, treba mať nádej a dúfať, že sa toto tak šťastne započaté dielo dožije svojho dokončenia a zavŕšenia, k čomu profesorovi Dr.Murínovi pisateľ týchto riadkov ako aj celá naša slovenská exulantská rodina želá mnoho síl, vytrvalosti a hlavne Božieho požehnania. Bolo by tiež želateľné, aby tak seriózne a odborné filozofické dielo našlo svoje jazykové vyjadrenie aj v slovenčine, v materskom jazyku jeho autora.

Dr. P. Magura

JOSEPH VAVROVIČ: *Jean Palárik. Son ecuménisme et son panslavisme.*
(Slovak Studies XIV, Cleveland-Rome 1974, s. 278).

Ján Palárik, katolícky kňaz, slovenský dramatik, politický demokrat, hlásateľ slovenského cirkevného i národného ekumenizmu a zástanca slovanskej rovnoprávnosti, patrí medzi najzaujímavejšie a najpozoruhodnejšie postavy slovenských dejín. Po A. Baníkovi, (J. Škultétym, Fr. Votrubovi, M. Gašparíkovi J. Ambrušovi a iných) venoval mu doteraz

najväčšiu pozornosť Jozef Vavrovič. Vo svojej francúzskej monografii predstavil Palárika ako «syna ekumenizmu a panslavizmu». Vavrovič sa zameral hlavne na tieto aspekty Palárikovej orientácie a činnosti, aj keď si pritom všímal celkovú tvorbu i borbu tohto vlasteneckého odbojného slovenského kňaza.

Palárikov ekumenizmus národný a náboženský vychádzal z jeho uvedomelého pokrokového demokratizmu, ktorý sa všemožne snažil preniesť nielen do praktického života národnej spoločnosti, ale aj do cirkevného života. Myšlienky, ktoré nastolil Druhý vatikánsky koncil v našich rokoch, mali v mnohom ohľade svojho predbojovníka už v Jánovi Palárikovi v druhej polovici 19. storočia. Aj toto treba mať na pamäti, keď si všímame integrálnu osobnosť tak výnimočného zjavu, akým bol Ján Palárik. A čo sa týka jeho panslavizmu, to nebol romantický panslavizmus Jána Kollára, to nebolo snívanie o slovanskej veľkosti, ale jasný politický koncept necentralistickej, demokratickej a federalistickej jednoty slovanských národov. Vo svojej úvahe O vzájomnosti slovanskej, ktorej pokračovanie Viliam Paulíny-Tóth pre smelé Palárikove myšlienky v časopise Sokol zastavil a celá táto Palárikova úvaha vyšla potom až v treťom almanachu Lipa (1864), Palárik hlásal, aby sa «každý jednotlivý kmeň pod svojou vládou čím väčšej národnej samostatnosti a slobody dobýval». Nebolo to teda «zjednotenie všetkých slovanských kmeňov pod jednou vládou» ako to propagoval Ján Kollár, ruskí slavianofilovia a pod ťarchou prehratej revolúcie aj Ľudovít Štúr, ale jasné videnie politicko-národnej reality.

Po prehratej revolúcii takto reálne politicky sa díval Palárik aj na situáciu Slovenska a Slovákov. Keď v Novej škole, ktorej bol ideológom a vodcom, jeho snahu o vyrovnanie s Maďarmi prívrženci Starej školy zavrhli a Palárika deklarovali za «hungaristu», celej Štúrovej generácii odpovedal veľmi príznačne a jasne slovami: «Nekacírujte hneď každú odchodnú mienku zo zrady národa, ako by ste boli pápežmi národnými, a každé vaše slovo dogma... na poli politiky chceme mať slobodu myslenia a presvedčenia». Toto bolo ťažisko Palárikovej osobnosti, na tom vyrástla jeho veľkosť a tým strhujúco vedel pôsobiť na mnohých, najmä mladých Slovákov. Palárik si verejný život a jeho činnosť predstavoval zbavený každého romantizmu a sentimentalizmu. Protivilo sa mu, keď nové generácie mali iba opakovať myšlienky otcov bez toho, že by boli samy schopné vysloviť vlastné myšlienky. Videl v tom malomeštiacke pohodlníctvo, ktorému bolo ľahšie podliehať módnej maďarizácii i germanizácii alebo snívať o spoločenských honoráciách, ako sa biť za myšlienky a práva novej doby.

A.A. Baník má veľkú pravdu, keď v Palárikovi vidí «ohnivého hlásateľa praktického pozdvihnutia idey slovensko-kresťanského

unionizmu». Palárik bol revolučnou postavou nielen v Cirkvi,s ktorej vrchnosťou bol v ustavičných sporoch, ale aj v národe. Po A.B. Vrchovskom bol to najodvážnejší muž slovenskej myšlienky v 19. storočí. Od r. 1850 sa zameral tak jednoznačne na zjednocovacie snahy katolícko-pravoslávne i katolícko-evanjelické v duchu slovenskej cyrilo-metodskej tradície, že tým «podoprel prirodzený primát Slovákov v okruhu slovanského unionistického hnutia».

Jozef Vavrovič robí správne, keď podáva Palárika integrálne, ako osobnosť svojej doby, ktorá živo i prudko reagovala na to, čo sa odohrávalo okolo a čo sa týkalo Cirkvi, národa i jeho samotného. Ak niekto z katolíckych kňazov vedel vyčerpať z francúzskej revolúcie to, čo potreboval slovenský národ, tak to bol Palárik. Palárikov pohľad na Európu i Slovensko bol unionistický. A základom, na ktorom chcel dosiahnuť svoje vízie jednoty, bola demokracia. Po prehratej Štúrovej revolúcii snažil sa pretvoriť slovenské myslenie z rakúskej na maďarskú orientáciu. Veril — a to bol vari najväčší omyl jeho života — že s maďarskou liberálnou šľachtou bude možné dosiahnuť vyrovnanie. Medzi vedúcimi zjavmi matičného obdobia bol jednou z najotvorenejších hláv.

Vavrovič presne sleduje vývoj Palárikovho ekumenizmu, odkrýva rad radom jeho rast, jeho úzke kontakty osobné i to, ako sa tu Palárik orientuje aj na literárnych dielach, ako mu je cyrilo-metodská idea základom celého ekumenického myslenia. Z myšlienok, ktoré Palárik publikoval v časopise Cyrill a Method sa dá vyhodnotiť celá jeho ekumenistická snaha. Palárik bol tu tak cirkevne-praktický a presvedčivý, že aj dnes žasneme s obdivom na jeho myšlienkami. Vavrovič spravil záslužnú prácu, že takúto osobnosť svojou francúzskou štúdiou predstavil svetu. Škoda, že nevyšla aj samostatne (knižne), aby ešte lepšie splnila svoj účel. Je to Vavrovičova životná práca a ako kňaz ku kňazovi vedel miestami pristúpiť lepšie ako ktokoľvek iný. Nestačil však do tohto rámca zapojiť aj širšie snahy slovenského katolíckeho sveta, ktoré tu žili a rástli od Bernoláka, cez Hamuljaka, Herkeľa, Viktorína, Radlinského, J. Mallého Dusarova, M. Kollára, Milkina až po najnovšiu dobu, zosobnenú v biskupovi Korcovi. Preto sa tak naliehavo žiadajú dejiny slovenského katolíctva so zásluh, a to jak na Slovensku, tak aj v zahraničí.

Je Vavrovičou zásluhou, že sa oprel aj o najnovšie historické výskumy na Slovensku, ktoré napriek nanútenej ideológii poskytujú často mnohé nové a správnejšie pohľady na našu minulosť a jej tvorcov. Do Palárikovho sveta správne zapojil aj panslavistickú ideu na Slovensku, jej zrod a prejavy, ktorá nezostala len duchovným majetkom Slovákov, ale rozniesla sa do celého slovanstva. Palárik nevybočoval z tohto sveta,

len jeho zjednocovacím myšlienkam dával praktický a reálny základ. Vavrovič si všimol i Pálárikovu snahu preniesť svoje názory a ich ideologické aspekty aj do svojej literárnej tvorby.

Vavrovič na konci svojej štúdie podáva nielen bohatú literatúru o Pálárikovi a jeho životnom účinkovaní (do tejto literatúry sa patrilo zahrnúť aj štúdiu Písomné a výtvarné prejavy cyrilo-metodského kultu na Slovensku, Most 1963, lebo na tejto panoráme sa odohrávala aj Palárikova činnosť), ale veľmi správne pripojil sem aj pozoruhodné dokumenty z Palárikovej korešpodencie, menovite listy Scitovskému a Scitovského, tak charakteristické pre slovenský život v 19. storočí a pre pomer cirkevnej vrchnosti k slovensky orientovaným kňazom. Táto oneskorená recenzia cennej Vavrovičovej štúdie je dôkazom, že na dobrú vec sa nesmie zabudnúť. Vavrovičova monografia necháva však ešte mnohé otvorené okienka, ktoré zaplniť bude povinnosťou ďalšieho slovenského literárneho historika alebo historika, ktorý sa bude zaoberať Palárikovou dobou. Ján Palárik je osobnosť, menovite svojím pozitívnym pokrokovým demokratizmom a humanizmom tak pozoruhodná, že sa bude treba k nej vracať a na nej aj mnoho učiť. Menovite otvorenosti voči autoritám a snahe vlastnou myšlienkou sa približovať k problémom času.

Imrich Kružliak

JÁN TIBENSKÝ: *Dejiny vedy a techniky na Slovensku.* Vydanie Osveta n.p. Martin, 1979. Str. 534 fotografie a reprodukcie. Cena Kčs 52.

V časopise «Svet vedy» autor knihy Ján Tibenský začal od r. 1971 uverejňovať populárno-náučný seriál článkov na námet «Svet vedy a techniky na Slovensku». Roku 1972 časopis prestal vychodiť. Vydavateľstvo Osvety vyzvalo preto Tibenského, aby len ďalej spracoval dejiny vedy a techniky na Slovensku v minulosti, a to populárnou formou.

Autor niektoré predtým uverejnené časti práce prepracoval, doplnil a pustil sa do štúdia ďalších prameňov a dejín vývoja vedy a techník na Slovensku. Takto nám autor v obsažnej knihe podáva celkový obraz vývoja vedy a techniky ako základnú prácu, v ktorej v budúcnosti môžu povolaní pokračovať. Obsiahly zväzok doplňuje literatúra, zoznam skratiek, register menný a pedmetový.

Po predslove autora o počiatkoch prác nasleduje 14 kapitol. V prvej Tibenský zaoberá sa dejinami vedy, ich zmyslom, úlohou a postavením v sústave slovenskej vzdelanosti. Po nej nastupuje cestu k začiatkom

humanistickej vedy a k renesancii na Slovensku. Zaoberá sa najmä dejinami a osobnosťami v okolí Academie Istropolitany v Bratislave, slovom, koreňmi modernej vedy na Slovensku, a to predovšetkým v slovenskom baníctve a hutníctve. V ďalšom úseku knihy venuje sa pozornosť vývoju od Academie Istropolitany až po univerzitu v Trnave. V nej máme rozvinutý obraz stavu a rozvoja slovenskej vedy a techniky v 17.-18. storočí, záujem učenej Európy o Slovensko a napokon získavame obraz o humanistoch u nás. Vedou na univerzitách v Trnave, neskoršie v Košiciach, zaoberá sa autor na prahu priemyslovej revolúcie v Európe a podáva nám obraz jednotlivcov v slovenskej vede 17. storočia.

Prírodovedné bádanie je ďalším úsekom pozorovaní a úvah Tibenského. Ide o okruh prác Mateja Beľ-Funtíka, kežmarského fyzikusa Daniela Fischera, Františka A. Kollára a o práce cudzích vedátorov na Slovensku. Slovenská veda a technika sa už vtedy prelomili do sveta prácami ako sú «kunštové mašiny» bansko-štiavnického Mateja K. Hella, «ohňový stroj» Angličana Izáka Pottera v Novej Bani, banské stroje Jozefa K. Hella. Dochádza k otvoreniu banských škôl v Smolníku a v Štiavnici. Tam sa nakoniec otvára prvá vysoká škola, Banská akadémia.

Otvorením astronomickej pozorovateľne v Trnave a činnosťou astronóma Maximiliána Hella slovenská veda dostáva sa už na prah svetovej povesti. Nastáva osvietenská reforma na právnickej fakulte v Trnave — a vôbec reforma štúdií tamže r. 1770 — a súčasne vzniká lekárska fakulta pred prenesením univerzity do Budína.

Národná slovenská veda začína sa až na prahu obdobia slovenskej feudálnej spoločnosti. Ide o prvé koncepcie slovenských dejín a o vývoj po uzákonenie spisovnej slovenčiny Antonom Bernolákom. Na prahu vlastivedného bádania stojí už Pavol Jozef Šafárik, významný pre vedu o Slovanstve. Slovensko prechodí do obdobia priemyslovej revolúcie a do intenzívneho pestovania prírodných vied.

Národná slovenská veda pod účinkami romantizmu rozrastá sa aj v prvých matičných rokoch. V prvej fáze modernej vedy nadobúda váhu štiavnické banícke školstvo — rozšírené o Lesnícku akadémiu — otvára sa astronomické observatórium v Starej Ďale (Hurbanove) a dochodí k priemyslovej revolúcii. Práca prírodovedca Dionýza Štúra nadobúda významu a založenie Alžbetínskej univerzity v Bratislave.

V období Muzeálnej slovenskej spoločnosti rozvíja sa v XIX. storočí slovenská národná veda. Vznikajú slovenské odborné časopisy, venuje sa pozornosť ethnogenézii a národným dejinám ako aj folkloristike. Napokon pristupuje k bibliografickej práci Ľ.V. Rizner.

Od r. 1918 dôjde k založeniu Komenského univerzity v Bratislave, k

oživotvoreniu Matice slovenskej i k založeniu Učenej spoločnosti Šafárikovej pri univerzite. Najväčšie úsilie je vynaložené na zakladanie Vysokej školy technickej na Slovensku a zvláštna pozornosť sa venuje aj poľnohospodárskemu výskumu.

Slovenská akadémia vied a umenia sa zakladá v 40-tych rokoch nášho storočia a mimo rozvoja vysokého školstva začína sa aj rozvoj mnohých vedeckovýskumných ústavov.

To by bol stručný obsah objemnej knihy J. Tibenského, ktorou bol daný základ k literatúre o osudoch a rozsahu vedy a techniky na Slovensku.

J.G. Cincík

TIBOR KOVALÍK: *Z rozprávky do rozprávky* (From Tale to Tale). Zbierka rozprávok desiatich národov, ktoré zozbieral, zredigoval a ilustroval Tibor Kovalík. Vydal Mosaic Press, Valley Editions, «Publishers of Canadian Communities», Oakville, Ottawa, Canada. Strán 60.

Iste to má svoju príčinu, že skoro každý väčší slovenský maliar od konca prvej svetovej vojny pustil sa do ilustrovania slovenských národných rozprávok, keď už dosiahol vrchol svojej tvorivosti. Počínajúc A. Kováčikom, ktorý ilustroval takmer všetky vydania KUSu v Turč. sv. Martine, počínajúc Kalinčiakovými povesťami a končiac časopisom rozbehnúť fantázia výtvarníka nielen v kresbe a kompozícii, ale aj vo rozbenúť fantázia výtvarníka nielen v kresbe a kompozícii, ale aj vo farbe. Je zaujimavé, že skupina maliarov, ktorú tvorila trojica Bazovský, Palugyay a Alexy, sa k rozprávke nikdy nedostala, lebo v ich tvorbe dominantu tvorila farba a rozprávku nemožno ilustrovať bez vyváženia farby tvarom a kompozíciou. Medzidobie, ktoré nastalo po odchode Kováčika do príchodu Martina Benku zaplňovali najmä Jaroslav Vodrážka a neskôr František Kudláč. Oba sa však sústreďovali na ilustrovanie súdobej detskej tvorby a národná rozprávka ako keby bola unikla ich pozornosti.

Nebola to však iba národná rozprávka, ale celá knižná tvorba medzivojnového obdobia bola bezmála bez dotyku výtvarníka. Okrem obálok, ktoré však tiež často boli tvorbou typografov a nie grafikov, vyšlo len niekoľko kníh, kde by bola ilustrácia umeleckou protiváhou textu. Výnimku tvoria detské knihy, kde výtvarná spolupráca bola najmä vo vydaniach matičnej edície Dobré slovo na vysokej úrovni. Za prielom treba pokladať vydanie Kostrovej básne Ave Eva s Hložníkovými kresbami, ktoré akoby boli zobudili redaktorov knižných edícií

a upozornili ich na dôležitosť výtvarníkovej spolupráce. Z vrcholov ktoré nasledovali treba spomenúť Beniakovu Žofiu s Fullovými vignetkami, Beniakových Strážcov a ochrankyne s panelmi Martina Benku, vydanie Maríny s kresbami Ľuda Lehotského a Detvana s uhlokresbami Martina Benku a takto by sme mohli vymenovať ďalšie diela. Ale Dobšinského národná rozprávka musela ešte stále čakať na svojich veľkých umelcov. Po druhej svetovej vojne vyšlo monumentálne vydanie s Benkovými kresbami i farebnými maľbami, potom niektoré rozprávky s Hložníkovými ilustráciami a konečne doteraz neprekonaný cyklus rozprávok s Fullovými ilustráciami.

Tibor Kovalík, kým bol doma, nezanechal za sebou dielo ilustrácií národných rozprávok. A v novom domove tiež prešlo bezmála poldruha desaťročia, kým ho táto téma zvábila a zvábila ho na priestoroch oveľa širších a neschodnejších ako boli domáce oblasti. Kovalík pozná krásu a jedinečnosť slovenských rozprávok, ale vie aj to, že neiktoré témy sú neslovenskému publiku celkom nezrozumiteľné a väčšina rozprávok ako ľudový umelecký prejav je skoro nepreložiteľné. Preklad, a to aj veľmi dobrý preklad, nemilosrdne zbaví pôvodinu toho jedinečného čara, ktoré bolo také pôsobivé, «kde sa piesok lial a voda sypala», ale v preklade sa tomu musíme buď vyhnúť alebo hľadať náhradu, ak nechceme čitateľa ovaliť nezmyslom. Ostáva nám iba nahá epika a okolo tejto treba potom rekonštruovať poéziu z celkom nových, doma skoro alebo celkom neznámych prvkov. A to je ťažké. Veľmi ťažké.

Do svojej knižky Z rozprávky do rozprávky vybral si Kovalík desať rozprávok rozličných národov. Keď sme poukázali, ako ťažko je v inom jazyku tlmočiť slovenskú rozprávku, netreba nám ani zdôrazňovať, že Kovalík si tým iba zdesaťnásobil ťažkosti pretlmočenia, pretože o prekladaní načisto hovoriť nemožno. Desať jazykov, desať svojských ľudových kultúr, desať rozdielnych estetických vlastností jazykov a desať etických spôsobov posolstva. A to je iba literárna stránka, ku ktorej sa pridružuje stránka výtvarná,lebo Kovalík knihu aj ilustroval a graficky upravil. Tak ako jazyk, aj výtvarný prejav každého národa je stvárňovaný inými zákonmi. Iná je jeho farebná škála, iná kompozičná zákonitosť a iným tvaroslovím sa vinie línia jeho kresby, ale najmä ornamentiky. Zharmonizovať takýto obrovský materiál bola práca, ktorú si čitateľ knižky neuvedomuje, ba ani nesmie uvedomiť, ak ho nemá špekulatívna meditácia odvádzať od spontánneho umeleckého zážitku.

Mohlo by sa povedať, že v hľadaní foriem a farieb sa mohol Kovalík opierať o rozsiahlu literatúru, ktorú by ľahko našiel v hociktorej veľkej a dobre vybavenej knižnici. Pre ilustrátora priemerných kvalít,ktorý sa

ešte nestal alebo nehodlá ostať sebou, by to bolo aj možné, ale pre maliara, ktorému práve o to ide, aby v každom ťahu pera a nánose farby vyjadroval seba, pretavenie exotických tém do vlastného tvaroslovia je úžasný zápas, lebo cez všetko ostatné musí prerastať jeho osobný, jedinečný a neopakovateľný spôsob podania, pečať jeho tvorivej osobnosti, žiara jeho génia. A práve toto treba nielen obdivovať, ale aj vyzdvihnúť v tejto knižke rozprávok rozličných národov.

Ako ukážku zo Slovenských rozprávok vybral Kovalík O dvanástich mesiačikoch. Je to výber, ktorý by bolo ťažko prekonať a keby sme ju mali porovnávať napríklad so svetoznámou nemeckou rozprávkou o Hänschen und Gretchen, v mnohom ohľade, najmä svojím lyrizmom a estetickou i fabulovou vyváženosťou by slovenská vyšla z porovnania víťazne. Na šťastie pre Kovalíka ako prekladateľa táto rozprávka má dosť deja, takže netreba ho doplňovať a dramatizovať nepreložiteľnými slovnými i štylistickými jedinečnosťami slovenskej pôvodiny. No jednako práve tu sa pre slovenského čitateľa ukáže, čo je jedinečnosť jazyka a jeho neopakovateľná krása.

Aj keď celou svojou tvorbou je Kovalík jedinečne slovenský maliar, jednako ako «bonus» v úvodnej ilustrácii,ktorá sa opakuje aj na obálke, nad bránou rozprávkového hradu namaľoval slovenský znak a víly, ktoré obletujú okolo neho, majú krídla v slovenských farbách.

Dielo je zrejme určené v prvom rade pre kanadského a severoamerického čitateľa, kde si už razí miesto na listinách «bestsellerov» niekoľkých časopisov, ale bolo by nevďačnosťou, keby sme si ho nevšimli aj my Slováci, a to nielen preto, že je v ňom mnoho bodov Kovalíkovej slovenskosti, ale najmä preto, že ide o dielo hodnotné.

Ján Okáľ

La Scholastique, certitude et recherche. En hommage à Louis-Marie Régis. Reccueil préparé sous la direction de Ernest Joós. Les Éditions Bellarmin, Montréal, 1980. Str. 209.

Publikácia, ktorú tu recenzujeme, je zborník štúdií viacerých autorov, priateľov a bývalých žiakov známeho katolíckeho filozofa, dominikána Louisa M. Régisa O.P., ktorý sa vyznačil tak svojou profesorskou činnosťou na univerzite v Montreále, ako aj odbornými publikáciami z odboru súčasnej scholastiky. Je to dielo venované Régisovmu životnému úsiliu predstaviť tradičné scholastické filozofické problémy v novom a súčasnosti prispôsobenom duchu tak, aby sa trvalá hodnota filozofických ideí predstavujúcich hlavne metafyzické systémy nestala predmetom opovrhnutia, ale aby vynikla ich jedinečná metafyzická a

epistemologicko-logická pravdivosť v porovnaní s inými modernými a súčastnými smermi a myšlienkovými prúdmi.

Hoci čitateľovi jednotlivých príspevkov, ak nie je dobre oboznámený s ich rôznorodým obsahom, budú sa určité state zdať príliš hlboké a odborné, jednako celkove je ich náplň charakterizovaná tým, že sa všetky zhodujú v kladnom akceptovaní základných princípov kresťanskej filozofie a v odmietaní všetkého, čo charakterizuje súčasné sekularistické, pozitivistické a empiristické myslenie. Príspevky sú od známych autorov, ktorých mená sa objavili za posledných dvadsať rokov vo svetovej filozofickej spisbe. Prvý príspevok je od tomistu Marie Dominique Chenu O.P., kde Chenu krátko hodnotí Régisovo dielo hlavne vo vzťahu k obrane katolíckej viery a jeho úsilie o epistemologickú očistu a zdôvodnenie racionálnych základov kresťanskej teológie a filozofie. Druhý článok je odtlačok z diela É. Gilsona *Being and Some Philosophers,* v ktorom sa Gilson vyrovnáva v polemickom zmysle s kritikou, ktorú Régis vzniesol k Gilsonovmu výkladu Tomášovho náhľadu na konceptuálne poznanie aktu *existencie*. Gilson uznáva Régisov názor, no poukazuje na zložitosť otázky, ktorá zahrňuje tak Régisovo riešenie ako aj Gilsonovo. Tretí príspevok je od francúzskeho tomistu Dominika Dubarlea O.P. s titulom *Logika a noetika 'znaku' u Aristotela a u stoikov*. Je to veľmi dôkladná štúdia problematiky znaku, ako sa vyvíjala cez klasické názory od Aristotela až po školu gréckych stoikov a ich latinských pokračovateľov (Sextus Empiricus). Autor porovnáva tieto klasické koncepcie 'znaku' so súčasnými teóriami linguistiky, logiky, semiológie, pričom sa dovoláva súčasných auťorov, ktorí sa zaoberali touto otázkou. Louis Bertrand Geiger O.P. prispel štúdiou s nadpisom *O viacerých významoch výrazu 'to on'* (bytie), v ktorej dokazuje ináč známu už pravdu, že grécky Aristotelov výraz 'esse' musí byť bratý vždy vo vzťahu ku kontextom, v ktorých je tento výraz používaný aj u samého Aristotela. Prof. Jozef Owens C.Cs. R. prispel krátkym článkom nadpísaným latinským titulom *Diversificata in Diversis*. Je to viac-menej textkritická úvaha opierajúca sa o Aristotelovo, Tomášovo a Porphyriovo poňatie logickej *rôznosti* ako protikladu k logickej totožnosti, ktoré výrazy majú svoju patričnú dôležitosť hlavne pre metafyziku a správnejšie jej pochopenie u Aristotela. Článok je preťažený dlhými latinskými citátmi pod čiarou. Venant Cauchy v článku *Bytie a poznanie,* preberá otázku známu v dejinách filozofie ako *vplyv Platóna na Aristotela* alebo *platónske prvky u Aristotela* a vyhlasuje, že i keď sú viaceré idey, ktoré Aristoteles prevzal od svojho učiteľa do svojej filozofie, predsa len nemožno Aristotelovu filozofiu zredukovať na čisto platónsku. Redaktor celej tejto publikácie Ernest Jóos, ktorý dosiahol doktorát filozofie pod

vedením Régisovým roku 1970 na montreálskej univerzite, prispel štúdiou s názvom *Merleau-Ponty: Od intentio intellectus k intentio rei*. Je to kritika neúspechu phenomenologickej Husserlovej školy a Merleau-Pontyho pri snahe prekonať subjektivizmus a phenomenologický idealizmus a dostať sa za hranice vedomia k jedine správnemu *realizmu* tak v metafyzike ako aj v epistemológii. Štúdia pracuje najmä s posmrtne vydanými dielami francúzskeho filozofa Morica Merleau-Pontyho, niekdajšieho Husserlovho žiaka a dokazuje, že Merleau-Ponty na konci svojho života bol veľmi kritický ohľadne svojho i Husserlovho phenomenologického kréda vo filozofii.

Tento stručne zhrnutý obsah publikácie končí príspevkom Prof. Dr. Karola Murína s názvom *O demystifikáciu Nietzscheovej myšlienky 'Smrť Boha'*. V tejto štúdii Profesor Murín, ktorý najnovšie vydal svoju knihu *Nietzsche ako problém,* podáva svoje uzávery hlavne o tom, že nemožno žiadnym spôsobom vykladať Nietzscheho ako človeka a mysliteľa, ktorého výrok o 'smrti Boha' nemal a nemá negativistický protináboženský a ateistický zmysel. Murín dôvodí z celého života, diela a správania sa Nietzscheho, že čo mal Nietzsche na mysli, bolo a je autentické popretie Božej existencie ako najnutnejšej podmienky k úspešnému dosiahnutiu konečného zmyslu ľudskej existencie, t.j. vytvoriť zo seba *nadčloveka* a zasadnúť si na Boží trón. Táto bohorúhačská myšlienka je poniektorým autorom taká prekvapujúca, že chcú Nietzscheho výrok zmierniť a pretlmočiť ako niečo, čo má znamenať, že Nietzsche vlastne iba predvídal určitý odklon od náboženskej kresťanskej predstavy a tak predpovedal stratu viery v Boha a v nadprirodzený poriadok. Murín správne dôvodí, že len ten, kto nerozumie tomu, čo číta, môže mať pochybnosti o Nietzscheovom neznabožskom, protikresťanskom zmýšľaní.

Publikácia končí krátkym *Doslovom* od Ernesta Jóosa, v ktorom sa poukazuje na význam Régisovho filozofického úsilia hlavne po Druhom vatikánskom koncile, prispôsobiť *novú scholastiku* pokoncilovým pomerom a ovzdušiu, ktoré sa vyznačuje istým kompromisom medzi tradičnými tomistickými názormi a vedeckými teóriami, ktoré sú zlučiteľné so základnými princípmi kresťanskej filozofie a s teologickými náukami kresťanskej viery. Na konci diela je umiestený prehľad dát zo života profesora Régisa po rok 1977. V dodatku je uverejnený list profesora Henri-Irenea Marrou Louis-Marie Régisovi. Publikácia hodnotí verne a veľmi kladne Régisovo filozofické dielo a je tiež srdečným prejavom úcty k jeho vychovávateľskej činnosti od jeho priamych i nepriamych žiakov na univerzite v Montréale.

Dr. P. Magura

Eliotovo veľdielo v slovenskom rúchu

ÚVAHY NAD STRMEŇOVÝM PREKLADOM ELIOTOVEJ VRAŽDY V KATEDRÁLE

Od vekov platí pravidlo, že dráma je vrcholnou formou slovesného umenia. Preto nie roky, ale často storočia delia od seba vznik veľkých dramatických diel, ktoré pretrvajú litmusovú próbu vekov. Uvážme len, koľko veľkých eposov, románov a lyrických veršov sa nám zachovalo a koľko ich každoročne pribúda vo všetkých jazykoch sveta, s tou hŕstkou ozaj veľkých drám, tragédií a komédií a potom pochopíme aj to, ako ťažko je dosiahnuť veľkosť na tomto poli. V dráme sú zahrnuté všetky druhy a formy literárneho umenia od najnežnejšej lyriky cez pevne postavenú epiku deja s dramatickými alebo komickými uzlami a konečným filozofickým alebo náboženským poslaním. Niekedy máme dojem, že aj veľkí autori, ktorí sa preslávili v literatúre, akosi bojazlivo sa približovali k dráme, alebo sa jej celkom vyhli. A tí, ktorí sa predsa venovali dramatickému umeniu a dosiahli na tomto poli pozoruhodné úspechy najmä koncom minulého a začiatkom tohto storočia, nie sú v jednej triede s takým Sofoklom alebo Shakespearom. Je to možno preto, že veľká dráma sa musí zapodievať veľkými otázkami. Človek v celej svojej ľudskej krehkosti musí zápasiť s nadľudskými silami a častejšie ako nie stať sa veľkým vo svojom neodvratnom páde. Gogol, Čechov, Ibsen, O'Neil postavili človeka do skúšok v ľudských situáciách a napísali hry, ktoré ešte dlhé roky budeme oceňovať na javiskách alebo pri čítaní. Chýba im však práve to nadľudské, a preto sa nikdy nemohli dostať na rovinu klasickej tragédie.

Dostal sa na ňu americko-anglický básnik T.S. Eliot so svojou Vraždou v katedrále?

Otázka je veľmi provokatívna, ale odpoveď na ňu nemôže byť jednoduchá. Klasickí básnici písali svoje tragédie na témy z mytológie a mytologizovaná je aj história, z ktorej čerpá svoje námety Shakespeare. Na rozdiel od nich Eliot sa vo Vražde v katedrále zapodieva historickou udalosťou, ktorú až napodiv verne sleduje. Ba ide až tak ďaleko, že chce dosiahnuť všetky základné jednoty (deja, času a miesta), ktoré teória klasickej drámy prikazuje. A nielen to: tam, kde mohol mať scény pestrého stredovekého koloritu a bohato rozvetvený dej, Eliot ho zaostril len na jeden osud, vrcholiaci v neodvratnej tragédii. Jediné vetvenie, zauzlovanie a rozhodnutia sú záležitosti vnútorného života, a práve preto takú veľkú ťarchu tohto diela nesie jeho literárna stavba. Slovo a celý ten náklad krásy, myšlienky, emócie a veleby i tragiky, ktorým ho Eliot zaťažil, sú také dôležité, že vražda samotná je skoro jediný dramatický dej.

Eliot bol veľký básnik a Vražda v katedrále je veľké poetické dielo. Veľká pézia však nie je obyčajne poézia ľahká a Eliotova poézia je skoro vždy mimoriadne ťažká. Preto pravé kvality, ktoré robia Vraždu v katedrále mimoriadnym dielom, robia ju súčasne veľmi ťažko predvediteľným javiskovým kusom. Nie pre výpravu, lebo Vraždu v katedrále možno inscenovať s veľmi limitovanou javiskovou úpravou, ba dalo by sa povedať s takmer žiadnou, ak sa na kruhový horizont premietne monumentálna architektúra alebo na čiernom horizonte naznačí niekoľko oblúkov. Ťažkosť je v tom, že poslucháč jednoducho pri prvom počutí nestačí vnímať zmysel a krásu veršov, lebo vo chvíli, keď by začal uvažovať, ďalšia lavina úžasne plných veršov ho priam zavalí.

Keď hovoríme o texte Vraždy v katedrále ako o ťažkej poézii, zdalo by sa, že len nejlepší herci s veľkou divadelnou rutinou by sa mali podujať na jej predvedenie. Ale my vieme, že Eliot ju napísal pre amatérov, pre ochotníkov, ktorí ju po prvý raz hrali 1. novembra 1935 na tom istom mieste, kde arcibiskupa Tomáša Becketa zavraždili rytieri kráľa Henrika II, v starej časti Canterburskej katedrály. Túto okolnosť pochopíme len vtedy, keď pozorne skúmame slovnú stavbu celého diela, jeho slovník i frazeológiu, ktorá sa vyhýba prejemnelosti vnesenej do jazyka len v alžbetínskej dobe. Reč tohoto diela je tvrdá, zemitá, niekedy až hranatá a vo svojej priamosti drsná. Niečo podobné by sme našli len v najstarších textoch Arturovských legend alebo v predrenesančných textoch talianskych autorov. Zrejme, že aj týmto spôsobom sa autor snažil zachytiť autenticitu, ovzdušie doby arcibiskupa Becketa a radšej mal pri jej predvedení amatéra potkýňajúceho sa o texty ako rutinou prekultivovaného profesionálneho herca.

Nie menej prekvapuje menlivosť veršových foriem, ktoré Eliot v tomto diele použil. Počínajúc staťami veľkej poetickej a dramatickej nosnosti, ale bez zjavného úsilia zviazať ich do pevnejšej formy, po prísne v rytme a rýme uzavreté výstupy, až po jedinečné ukážky typicky eliotovskej hermetickej poézie. Tu zrejme Eliotovi nebola vzorom žiadna doteraz známa forma veršovanej drámy, lebo od antických tragédií cez alžbetínske drámy až po Hugove a Rostandove hry básnik celý text hry priviazal na ustálenú formu a od prvého do posledného výstupu mu ostal verný s výnimkami, ktoré možno pokladať za vsuvky, za akési state v úvodzovkách, lebo nie sú časťou muriva a klenby, ale iba ozdobou — sochou vo výklenku, mozaikou na tympanóne, reliéfom na priečelí. Eliot vo Vražde v katedrále všetky formy integroval do nedeliteľného celku a v tomto ohľade je tiež jedinečný.

Každý preklad umeleckého diela je ťažký. Preklad básne je neobyčajne tažší. Prekladateľ je večne v diléme, z čoho má viac

zachrániť, lebo často je vec nemožná byť odrazu verným forme aj obsahu a pritom vystihnúť to nevysloviteľné, čo umenie robí umením. Angličtina vo svojom veľkom bohatstve jednolabičných slov je o to ťažšia, že je takmer nemožné vložiť do prekladu celý zmysel originálu bez porušenia formy. To sa často dá dosiahnuť len tak, že prekladateľ sa niekedy celkom, inokedy skoro celkom zriekne slovného prekladania a oblieka zmysel do estetických dimenzií vlastného jazyka. A to je veľmi náročná robota, lebo určiť si hranice, ktoré už nesmie prekročiť, je nielen dôležité, ale aj veľmi ťažké. Ťažké aj pre takého skúseného a kultivovaného prekladateľa akým je básnik Karol Strmeň. Ešte nebolo v našej literatúre básnika, ktorý bol prebásnil toľko diel od toľkých spisovateľov a z toľkých jazykov ako on. Zaujímavé by bolo zvedieť, v akom poradí pracoval na týchto prekladoch, lebo vieme napríklad, že niekedy až na niekoľko rokov venuje sa len prekladom z jedného jazyka, aj keby sa po vydaní jeho dvojväzkového diela Návštevy mohlo zdať, že s nezvyčajnou ľahkosťou sa prenáša od básnika k básnikovi a z jazyka do jazyka. V Návštevách má Strmeň z Eliotovho diela preloženú báseň Prázdni ľudia. Ide o báseň veľmi reprezentatívnu pre celú Eliotovu poéziu práve tak, ako je Vražda v katedrále reprezentatívna pre celú jeho dramatickú tvorbu. Pri nedostatku porovnávacích materiálov nie je možné analyzovať verš za veršom a scénu za scénou, ale aj tak možno povedať, že Strmeňov zmysel pre javiskovú reč je vynikajúci. A čo je ešte dôležitejšie, aj pri tých malých možnostiach, ktoré dáva dramatickej a vlastne akejkoľvek tvorbe diaspóra, má už celkom konkrétne nádeje, že v dohľadnom čase sa bude po prvý raz po slovensky hrať Eliotova Vražda v katedrále. Ako sme už spomenuli, scénická výprava nekladie veľké požiadavky a keď sa mohla v r. 1935 uskutočniť premiéra diela v podaní ochotníkov, Strmeň nevidí prekážky, prečo by sa to nemohlo podariť v slovenskom preklade.

A mimovoľne sa nám natíska aj taká otázka, či Eliotovu Vraždu v katedrále v Strmeňovom preklade inscenujú aj na Slovensku. Či sa toho my dožijeme, nemôžeme vedieť, ale sme presvedčení, že hra sa toho dožije a inscenujú ju raz na schodoch katedrály sv. Martina na Spišskej Kapitule. Lebo niet na Slovensku miesta, ktoré by bolo tak posvätené utrpením mučeníka biskupa.

Ján Okáľ

Ján Okáľ: *Dr. J.G. Cincík pútnik dvoch svetov,* Cambridge, ON. Priatelia dobrej knihy, 1980.

Sme naozaj povďační spisovateľovi a básnikovi Okáľovi za jeho práve vydané dielko, v ktorom nám dovoľuje nazrieť do vnútorného života zložitej osobnosti Dr. Jozefa Cincíka. Stáva sa tak pri oslave sedemdesiatky tohto «pútnika» dvoch slovenských svetov, podtatranského i amerického. Obdobu tejto «dvojitosti» objavíme i v Cincíkovom duševnom živote a vývine. On je súčasne umelec i historik a ťažko rozhodnúť, ktoré povolanie má uňho prevahu. Po pozornom prečítaní Okáľovej čosi vyše stostranovej knižky sa však kloníme k názoru, že Cincík je predovšetkým umelec. História, archeológia, tlačiarenstvo i filmárstvo ho zaujímajú len natoľko, nakoľko sú v službách umenia. Na dôkaz stačí spomenúť bibliografiu jeho prác a súpis jeho umeleckých podnikaní, ktoré Okáľ uvádza na str. 125-129.

Prozreteľnosť skvele prichystala Dr. Cincíka na túto životnú úlohu. Už jeho narodenie v sedmohradskej Clopodii (jeho otec tam bol učiteľom) mu umožnilo naučiť sa štyri jazyky v prvých štyroch rokoch života. Popri materinskej slovenčine mladé ušká mu privykali i na zvuky maďarčiny, rumunčiny a srbštiny. Z týchto rečových základov sa vyvinula jeho postupná znalosť jazykov celej dunajskej a karpatskej oblasti, ku ktorým treba pridať klasické a svetové reči, ktoré študoval v školách. Netreba ani spomínať, ako mu táto znalosť reči bola nápomocná pri štúdiu dejín umenia a neskôr v Amerike pri katalogizačných prácach v clevelandskej mestskej knižnici.

Gymnaziálne roky v Lučenci oboznámili tohto horniaka-Turčana s okolím, životom i problémami južného Slovenska na maďarskom pohraničí. Po matúre sa Cincík presťahoval do Prahy, kde z poslušnosti k otcovi študoval právo. Nemal k tomu veľkej vôle, ale právnické povolanie, podľa otca, zabezpečovalo lepšie živobytie ako umelecká kariéra. Pobyt v Prahe viedol Cincíka k umeniu, lebo toto stredoveké mesto so svojimi stavbami, múzeami, obrazárňami, operou a divadlom je veľmi priaznivé pre milovníkov umenia. A mladý akademik to dobre využil. Iste ho v tom napomáhali mladí slovenskí výtvarní umelci, ktorí v tých rokoch v Prahe študovali. Stačí spomenúť mená Benku, Sokola, Fullu a Droppu a vyrátame celú generáciu našich povojnových výtvarníkov.

Pražské štúdiá zakončil Cincík v roku 1932. Hneď nato sa zapísal v Bratislave na dejiny umenia a archeológiu, aby nasledoval vnútorné volanie k umeniu. Súčasne však prijal miesto referenta umeleckého odboru Matice slovenskej, ktorá bola vtedy očistená od čechizačných úmyslov českých linguistov a vrátila sa k národu, ktorý si ju bol stvoril v rokoch maďarizačnej poroby. S príchodom Cincíka, Barteka a iných

začal v Matici nový, vskutku slovenský život.

Hora každodených referentských povinností iste prekážala umelecko-historickej práci mladého vedca, ale jednako bratislavské štúdiá dokončil v predpísanom čase. Nový doktorský diplóm bol však len «oneskoreným» uznaním Cincíkovej úžasnej erudície (Okáľ, o.c. str. 30), o ktorej vydávajú nepodvratné svedectvo jeho články a spisy vydané pred rokom 1936. Je ich úctyhodný počet (pozri str. 125-126.), zvlášť ak hľadíme na mladistvý vek autora.

Po roku 1936 začína sa pre Cincíka opravdivý «verejný život», ktorý ho sprevádza do penzie ba i do práve oslávenej sedemdesiatky. Okáľ mu venuje vyše 80 zaujímavých strán, spestrených obrazovými vložkami. Ťažko by ich bolo vymenovať čo i len heslovite v krátkej recenzii, preto odkazujeme našich čitateľov na dielko samo. Chceme len vyzdvihnúť, že hybnou silou Cincíkovej všestrannej činnosti bola láska k slovenskému národu a jeho kresťanskej minulosti. Vo vzniku slovenského štátu videl Cincík vzácnu obnovu veľkomoravskej ríše, a preto nezaváhal ani na chvíľu, ale dal sa do jeho služieb so všetkými svojimi talentami a darmi. Budú to najmä slovenský štátny znak, slovenské mince, bankovky a poštové známky, ktoré natrvalo zapíšu jeho meno do dejín nášho národa. Dve diela sa mu nepodarilo uskutočniť, a to slovenskú národnú svätyňu-katedrálu (Okál, o.c. str. 49) a monumentálnu hrobku Andreja Hlinku na ružomberskom Čebrate.

Americká časť Cincíkovej púte mu aspoň sčasti umožnila realizovať jeho veľké sny. Bohatstvo jeho vedomostí, nadania a inšpirácie našlo riečište, ktorým sa mohlo pohnúť. Obnova i novostavby slovenských osadných chrámov prispeli k renesancii sakrálneho umenia v Amerike a stvorili trváce hodnoty pre náš národ. Medzi nimi vyniká chrám sv. Cyrila a Metoda v Lakewood, Ohio, s cyrilometodskou epopejou na pozadí veľkomoravských dejín (Okáľ, o.c. str. 89), a potom nová budova opátstva slovenských benediktínov v Clevelande, Ohio.

Z americkej činnosti jubilanta treba ešte spomenúť jeho úsilie a zásluhu o zjednotenie nášho politického exilu vo Svetovom kongrese Slovákov, ktorý sa stal strechovou organizáciou slovenských politických i kultúrnych združení v slobodnom zahraničí.

Na záver prajeme nášmu vzácnemu jubilantovi ešte mnoho rokov plodnej práce na národa roli dedičnej. Na penzii bude mať iste trochu voľného času, aby dokončil, čo má rozpracované. Máme na mysli najmä Debrovskú sv. Maru, o ktorej píše Okáľ na 118. str. svojho dielka. Ide tu o Metodov chrám, postavený v srdci pohoria Matry. Nemusíme ani spomínať, aké je to významné pre naše dejiny z veľkomoravského obdobia.
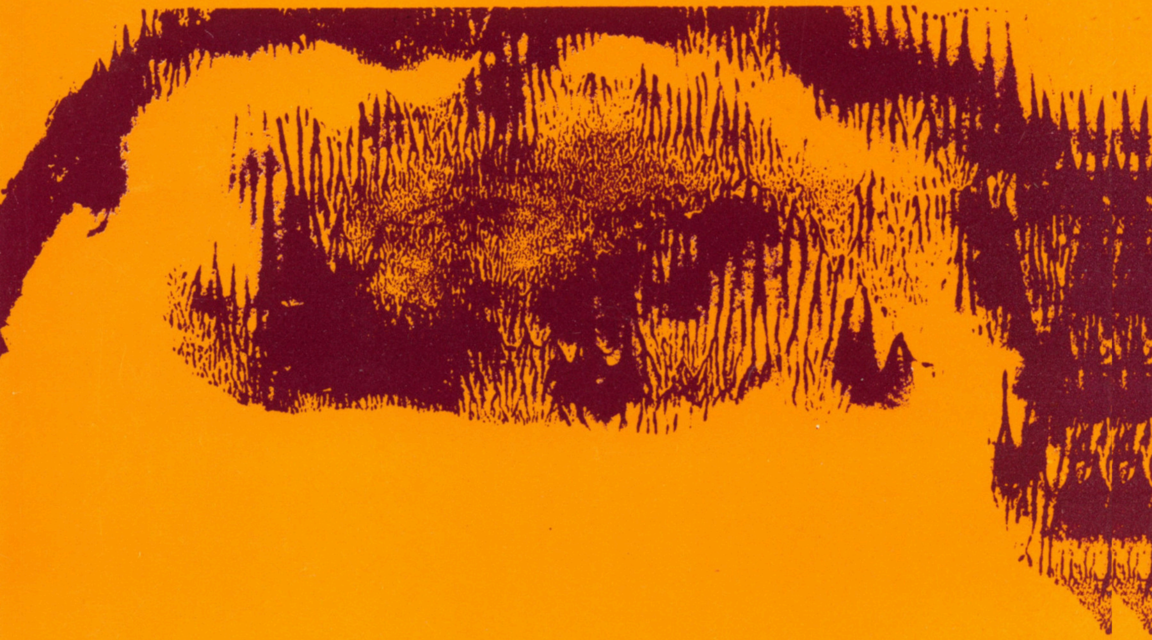
Štefan Smržík S.J.